

Luigi Pirandello

**Šest lica
u potrazi za autorom**

s talijanskog prevela
Helga Juretić

LICA DRAMSKOG DJELA KOJEG TREBA NAPRAVITI:

Otac
Majka
Pastorka
Sin
Dječak (ne govori)
Djevojčica (ne govori)
Madam Pace (u prijevodu Gospođa Mir, naknadno prizvana)

GLUMCI GLUMAČKE DRUŽINE KAZALIŠTA:

Ravnatelj družine — redatelj
Prvakinja
Prvak
Druga glumica
Mlada glumica
Mladi glumac
Drugi glumci i glumice
Inspicijent
Šaptač
Rekviziter
Scenski tehničar
Redateljev tajnik
Podvornik
Scenski radnici

Danju, na pozornici dramskog kazališta.

VAŽNA NAPOMENA: Komedija nema činova ni prizora. Predstava se prekida prvi put, i to bez spuštanja zastora, kada se Ravnatelj glumačke družine — redatelj i vođa lica povuku ne bi li dogovorili scenarij, a glumci odu s pozornice; drugi put, kad Scenski tehničar greškom spusti zastor.

Gledatelji, ušavši u gledalište, nalaze podignut zastor i pozornicu onakvom kakva je danju, bez kulisa i postavljene scenografije, gotovo u mraku i praznu, kako bi od prvog trenutka stekli dojam da predstava nije pripremljena.

Male stepenice, jedne s desne i druge s lijeve strane pozornice, omogućit će komunikaciju između pozornice i gledališta. Na samoj pozornici šaptačeva je kupolica pomaknuta u stranu i smještena pokraj šaptaonice.

S druge strane, na prednjem dijelu pozornice, stolić i naslonjač s naslonom okrenutim publici, za Ravnatelja glumačke družine — redatelja. Druga dva stolića, jedan veći i jedan manji, s dosta stolaca razmještenih uokolo, postavljenih naprijed kako bi bili spremni, ukaže li se tijekom probe za njima potreba. Tu i tamo još nekoliko stolaca, slijeva i zdesna, za Glumce, te u dnu pozornice glasovir, po strani, gotovo skriven.

Kada se u gledalištu svjetla ugase, vidjet će se kako na bočna vrata na pozornicu ulazi Scenski tehničar u plavoj radnoj bluzi i s torbom o pojasu; iz jednog kuta u dnu pozornice uzima nekoliko dasaka, rasporedi ih na prednjem dijelu pozornice, klekne i počne ih zakucavati. Na zvuk čekića kroz vrata koja vode prema garderobama dotrči Inspicijent.

INSPICIJENT: Hej! Što to radiš?

SCENSKI TEHNIČAR: Što radim? Zakucavam.

INSPICIJENT: Baš sada? (Pogleda na sat.) Već je deset i pol. Redatelj će biti ovdje za koji trenutak, proba tek što nije počela.

SCENSKI TEHNIČAR: Pa dobro... valjda i ja imam pravo na nekakvo vrijeme da odradim svoj posao!

INSPICIJENT: Pa imaš, ali ne sada.

SCENSKI TEHNIČAR: Nego kada?

INSPICIJENT: Kad ne bude vrijeme za probu. Hajde, hajde, odnesi sve to i pusti me da pripremim scenu za drugi čin „Igre uloga“.

Scenski tehničar pušuci i gundajući pokupi opremu i ode. U međuvremenu kroz bočna vrata počnu na pozornicu pristizati Glumci: muškarci i žene, prvo jedan, pa drugi, pa dvoje zajedno, po volji: devet ili deset glumaca, koliko se već pretpostavlja da bi trebalo sudjelovati u probama Pirandellove komedije „Igra uloga“, naznačene na programu za taj dan.

Ući će, pozdravit će Inspicijenta i pozdravit će se međusobno zaželjevši si dobar dan. Nekolicina će se uputiti prema garderobama; ostali će se, a među njima je i Šaptač s prijepisom komada smotanog pod rukom, zadržati na sceni u iščekivanju Redatelja kako bi započeli s probom, te će za to vrijeme, sjedeći ili stojeći u malim skupinama, razmijeniti pokoju riječ; netko će pripaliti cigaretu, drugi se žaliti na dodijeljenom mu ulogu, treći pročitati naglas prisutnima poneku vijest iz kakvih kazališnih novina. Poželjno je da su i Glumice i Glumci odjeveni u odjeću svijetlih i živih boja, te da ovaj prvi improvizirani prizor u svoj svojoj prirodnosti odaje veliku živost. U određenom tre-

nutku jedan od Glumaca može sjesti za glasovir i zasvirati neku plesnu melodiju; najmlađi Glumci i Glumice će zaplesati.

INSPICIJENT (plješčući rukama ne bi li uspostavio disciplinu): Idemo, dosta! Evo gospodina Redatelja!

Svirka i ples u hipu prestanu. Glumci se okrenu i pogledaju prema gledalištu; na vrata u dnu dvorane ući će Ravnatelj-Redatelj, s krutim šeširom na glavi, štapom pod rukom i velikom cigaram u ustima, da bi zatim prošao prolazom između sjedala u gledalištu i popeo se, uz pozdrave Glumaca, na pozornicu jednim od bočnih stuba. Tajnik mu pruži poštu: pokoja novina, jedan prijepis drame poslan kao tiskanica.

REDATELJ: Pisma?

ASISTENT: Nijedno. Ovo je sva pošta.

REDATELJ (pružajući mu ovitak s prijepisom dramskog djela): Odnosite u garderobu.

(Zatim, gledajući oko sebe i obraćajući se Inspicijentu):

Oh, ovdje se ništa ne vidi. Molim vas, dajte malo svjetla.

INSPICIJENT: Odmah.

Otiđe dati nalog. Nedugo zatim, desna je strana pozornice, gdje stoje Glumci, potpuno osvijetljena živim bijelim svjetlom. U međuvremenu je Šaptač zauzeo svoje mjesto u šaptaonici, upalio malu svjetiljku i raširio pred sobom tekst.

REDATELJ (plješčući): Idemo, počinjemo.

(Inspicijentu): Svi su tu?

INSPICIJENT: Nema Prvakinje.

REDATELJ: Kao i obično! (Pogleda na sat.)

Kasnimo već deset minuta. Zapišite je, molim vas. Tako će naučiti da se na probu dolazi na vrijeme.

Ne stiže dovršiti prijekor, kad se iz dna dvorane začuje glas Prvakinje.

PRVAKINJA: Ne, ne, zaboga! Evo me, stižem!

Odjevena sva u bijelo, sa ekstravagantno velikim šeširom na glavi i dražesnim psićem u naručju; potrči prolazom između sjedala u gledalištu i žurno se uspne jednim od stuba na pozornicu.

REDATELJ: Vi ste se zavjetovali da će vas se uvijek čekati.

PRVAKINJA: Oprostite. Dala sam sve od sebe da pronađem automobil kako bih stigla na vrijeme! No vidim da još niste počeli. A još k tome nije odmah red na meni. (Zatim, pozvavši imenom Inspicijenta i predajući mu psića u ruke): Molim vas, zatvorite mi ga u garderobu.

REDATELJ (mrmljajući): Još i psić! Kao da nas je malo pasa ovdje.

(Ponovno zaplješće i obrati se Šaptaču):

Dajmo, krenimo, drugi čin „Igre uloga“.

(Sjedajući u naslonjač): Pozor, gospodo. Tko je sada na redu?

Glumci i Glumice će osloboditi prednji dio pozornice i otići sjesti sa strane, izuzev troje koji započinju probu i Prvakinje koja, ne obraćajući pažnju na Redateljevo pitanje, sjeda naprijed za jedan od dva stolića.

REDATELJ (Prvakinji) Vi ste dakle ipak odmah na redu?

PRVAKINJA: Ja? Ne, gospodine.

REDATELJ (iživcirano): Pa maknite se onda, Bože sveti!

Prvakinja će se na to ustati i otići sjesti pokraj drugih Glumaca koji su se već povukli u stranu.

REDATELJ (Šaptaču): Počnite, počnite.

ŠAPTAČ (čitajući tekst): „U kući Leona Gale. Neobična blagovaonica, ujedno i radna soba.“

REDATELJ (okrećući se prema Inspicijentu): Postavit ćemo crvenu sobu.

INSPICIJENT (bilježeći na komad papira): Crvena. U redu.

ŠAPTAČ (čitajući dalje tekst): „Stol postavljen za blagovanje, te knjige i papiri na pisaćem stolu. Police za knjige i vitrine s bogatim stolnim posuđem. U dnu, vrata koja vode u Leonovu spavaću sobu. Slijeva bočna vrata koja vode u kuhinju. Glavni ulaz je zdesna.“

REDATELJ (ustajući i pokazujući): Dakle, sad dobro pazite: tamo, glavni ulaz. Ovdje, kuhinja. (Obraćajući se Glumcu koji će glumiti Sokrata): Vi ćete ući i izaći s ove strane. (Inspicijentu): U dnu ćete namjestiti vrata i objesiti zavjese. (Vrati se sjesti.)

INSPICIJENT (bilježeći): U redu.

ŠAPTAČ (čitajući dalje): „Prvi prizor. Leon Gala, Guido Venanzi, Filip zvan Sokrat.“ (Redatelju): Moram čitati i didaskalije?

REDATELJ: Pa da! Da! Stoput sam vam to već rekao!

ŠAPTAČ (čitajući dalje): „Kad se podigne zastor, Leon Gala, s kuharskom kapom i pregačom, malom drvenom kuhačom upravo tuče jaje u zdjelici. Filip tuče drugo jaje, i on u kuharskoj opravi. Guido Venanzi, sjedeći, sluša.“

PRVAK (Redatelju): Ali oprostite, zar baš moram staviti kuharsku kapu na glavu?

REDATELJ (iživciran primjedbom): Izgleda da morate! Kad tamo tako piše! (Pokaže na tekst.)

PRVAK: Ali, oprostite, pa to je smiješno!

REDATELJ (skočivši bijesno na noge): „Smiješno! Smiješno!“ Što vam ja mogu kad nam iz Francuske ne stiže više nijedna dobra komedija, pa smo spali na to da izvodimo djela tog Pirandella; tko ih razumije svaka mu čast; namjerno ih piše tako da ni glumci ni kritičari ni gledatelji nikad nisu zadovoljni!

(Glumci će se nasmijati. A onda će Redatelj, nakon što je ustao i približio se Prvaku, povikati):

Kuharsku kapu, da, dragi moj gospodine! I tucite ta jaja! Vi mislite da s tim jajima koja tučete nemate drugog posla? Malo sutra! Morate gledateljima predočiti ljusku jajeta koje tučete!

(Glumci će se ponovno nasmijati i razmijeniti ironične primjedbe.)

Tišina! I izvolite slušati kad vam objašnjavam!

(Ponovno se obraćajući Prvaku): Da, dragi moj gospodine, ljusku: a ona predstavlja praznu formu razuma, lišenu sadržaja, punine nagona koji je pak slijep! Vi ste razum, a vaša supruga je nagon: u igri dodijeljenih uloga, vi ste stoga, igrajući svoju ulogu, namjerno vlastita marioneta. Jeste li razumjeli?

PRVAK (šireći ruke): Ja ne!

REDATELJ (vraćajući se na svoje mjesto): E pa nisam ni ja! Idemo dalje, trebate tek vidjeti kraj! (Povjerljivim tonom): Molim vas, okrenite se gledalištu bar poluprofilom, jer uz nerazumljiv dijalog, ako vas se još i ne čuje, zbogom sve skupa! (Plješćući ponovno): Pozor, pozor! Počinjemo!

ŠAPTAČ: Oprostite, gospodine Redatelju, smijem li se zaštititi kupolicom? Na propuhu sam!

REDATELJ: Ma da, dajte, dajte!

U međuvremenu je u gledalište ušao podvornik kazališta s opšivenom kapom na glavi, te se, prešavši prolaz između sjedala, približio pozornici kako bi Ravnatelju-Redatelju najavio dolazak Šest Lica, koja ga, ušavši za njim u dvoranu prate na određenom razmaku, pomalo zbunjena i neodlučna, pogledavajući oko sebe.

Onaj tko želi pokušati scenski postaviti ovu komediju, morat će svim sredstvima nastojati postići učinak razdvojenosti i razlike između Glumaca i Šest Lica, kako se Šest Lica nikako ne bi pomiješalo s Glumcima Družine. Raspored jednih i drugih, kako je naveden u didaskalijama, u trenutku kad Lica stupe na pozornicu sigurno će poslužiti svrsi, jednako kao i rasvjeta različitim bojama koja se može postići posebnim reflektorima.

No najdjelotvornije i najprikladnije sredstvo na koje se ovdje upućuje uporaba je posebnih maski, izrađenih od materijala koji neće omlohaviti od znoja, a koje će istodobno glumci lako podnositi. Maske valja izraditi tako da se ostave otvori za oči, nosnice i usta. Interpretirat će se tako i dublji smisao komedije. Lica, naime, ne smiju djelovati kao „utvare“, već kao „stvorene zbilje“, nepromjenjive tvorevine mašte, pa kao takve dakle stvarnije i trajnije od nepostojane prirodnosti Glumaca. Maske će pripomoći stvaranju dojma o likovima koje je stvorila umjetnost i od kojih svaki nosi nepromjenjivo fiksiran izraz svog temeljnog osjećaja, a to su grižnja savjesti Oca, osveta Pastorke, prezir Sina, bol Majke s fiksiman voštanim suzama u modrim podočnjacima i duž obraza, poput onih koje se vide na isklesanim i naslikanim likovima raznih Mater dolorosa¹ u crkvama.

Neka i odjeća bude posebnoga kroja i od posebne tkanine, premda ne ekstravagantna, nego krutih nabora i kao isklesana; ukratko, ne smije ostavljati dojam da je izrađena od tkanine koja se može kupiti u bilo kojoj trgovini u gradu, te da je skrojena i salivena u bilo kojoj krojačnici.

Otac ima oko pedesetak godina, proćelav je, ali ipak ne i potpuno ćelav, ridokos, gustih brčića gotovo obavijenih oko još svježih usana koja se često rastvaraju u nesiguran i prazan osmijeh. Blijed, posebno po širokom čelu, sjajnih i bistrih ovalnih modrih očiju. Nos svjetle hlače i tamnu jaknu. Na trenutke je slatkorječiv, na trenutke pak ima oštre i grube ispade.

Majka izgleda prestravljeno i pritisnuto nepodnošljivim teretom srama i poniženja. Zastrta gustom koprenom udovice, odjevena je skromno u crninu, a kad podigne veo ukaže se lice ne napaćeno, već poput voska, uvijek spuštena pogleda.

Pastorka je drska i gotovo bestidna osamnaestogodišnjakinja. Vrlo je lijepa; i ona nosi crninu, ali upadljivo elegantnu crninu. Otvoreno pokazuje prezir prema plašljivom, tužnom i izgubljenom držanju mlađeg brata, sirotog četrnaestogodišnjeg Dječaka u crnini; dok prema sestrici, Djevojčici od oko četiri godine, u bijeloj haljini s crnim svilenim pojasom oko struka, pokazuje naprotiv živahnu nježnost.

Sin, visoki mladić od dvadeset i dvije godine, gotovo je ukočen u svom suzdržanom preziru prema Ocu i u namrštenoj ravnodušnosti prema Majci; nosi ljubičasti ogrtač i dugački komad zelene tkanine omotan oko vrata.

PODVORNIK (s kapom u ruci): Oprostite, gospodine Komendatore.

REDATELJ (grubo plane): Što je sad opet?

PODVORNIK (bojažljivo): Neka gospoda su tu, traže vas.

Redatelj i Glumci u čudu skrenu pogled s pozornice dolje u gledalište.

¹ Mater dolorosa, u prijevodu znači „ožalošćena majka“. Prikaz je to žalosti Majke Božje za mrtvim sinom Isusom Kristom. (nap. prev.).

REDATELJ (ponovno bijesan): Ali ja imam probu ovdje! A dobro znate da za vrijeme probe nitko ne smije ući! (Okrećući se i obraćajući prema dnu dvorane): Tko ste vi, gospodo? Što želite?

OTAC (približavajući se, praćen ostalima, jednim stubama koje vode na pozornicu): Ovdje smo u potrazi za autorom.

REDATELJ (između čuđenja i bijesa): Autorom? Kojim autorom?

OTAC: Bilo kojim, gospodine.

REDATELJ: Ali ovdje nema nikakvog autora, jer trenutno ne pripremamo nikakvo novo djelo.

PASTORKA (veselo i živahno, brzo se uspinjući stubama na pozornicu): Tim bolje, tim bolje, gospodine! Mi bismo mogli biti vaše novo djelo.

NETKO OD GLUMACA (praćen smijehom i živahnim komentarima ostalih): Oh, čuješ ti to!

OTAC (pridružujući se Pastorci na pozornici): Da, ali što ćemo kad nema autora!

(Redatelju): Osim ako vi možda ne biste htjeli biti...

Majka, držeći Djevojčicu za ruku, i Dječak s njome, zakorače na stube i ostanu na pola puta u iščekivanju. Sin osorno ostane podno stuba.

REDATELJ: Vi se, gospodo želite s nama našaliti?

OTAC: Ne, što to govorite, gospodine! Donosimo vam, baš naprotiv, bolnu dramu.

PASTORKA: I mogli bismo vam donijeti uspjeh!

REDATELJ: Ma budite ljubazni i otidite, ovdje nemamo vremena za gubljenje s luđacima!

OTAC (povrijeđeno i pretjerano ljubazno): Oh, gospodine, vi dobro znate da je život prepun bezbrojnih apsurdnosti, koje se krajnje bezočno ne moraju ni truditi izgledati vjerodostojno, jer su jednostavno — istinite.

REDATELJ: Ma kog ste to vraga sad rekli?

OTAC: Rekao sam da se uistinu može smatrati ludošću, tako je, ludošću, gospodine, ulagati napor ne bi li se postiglo suprotno: stvarati vjerodostojne apsurdnosti kako bi se činile istinitima. No dopustite mi da vam skrenem pozornost na to da – ukoliko to i jest ludost – ona je ipak jedini smisao vašeg zanata.

Glumci se uskomešaju, ogorčeni.

REDATELJ (ustajući i odmjeravajući ga od glave do pete): Tako, dakle? Naš vam se posao čini zanimanjem za luđake?

OTAC: Eh, prikazivati stvarnim nešto što to nije; i to bez ikakve potrebe, gospodine, nego tek tako, za zabavu... Nije li vaša zadaća na pozornici udahnuti život izmišljenim likovima?

REDATELJ (istoga trena pretvarajući se u glasnogovornika rastućeg gnjeva svojih Glumaca): Ali ja vas molim, dragi gospodine, vjerujte mi da je glumačko zvanje uistinu vrlo plemenito! Pa iako nam trenutno gospoda suvremeni pisci za izvođenje nude glupave komade i nekakve marionete umjesto istinskih ljudi, znajte da se ponosimo time što smo — ovdje, na ovim daskama — udahnuli život besmrtnim djelima!

Glumci zadovoljno odobravaju i pljeskom nagrađuju svog Ravnatelja.

OTAC (prekidajući ih i vatreno nastavlajući): Tako je! Izvrsno! Živim bićima, življima od onih koja dišu i odijevaju se! Manje stvarnima, možda; ali istinitijima! Potpuno smo istoga mišljenja!

Glumci u čudu gledaju jedan drugoga.

REDATELJ: Ali kako! Malo prije ste rekli da...

OTAC: Ne, oprostite, rekao sam to zbog vas, gospodine, zato jer ste na nas vikali da nemate vremena za gubljenje s luđacima, dok istovremeno nitko bolje od vas ne može znati da se priroda služi instrumentom ljudske mašte kako bi, u još uzvišenom obliku, nastavila svoje stvaralačko djelo.

REDATELJ: U redu, u redu. No što želite time reći?

OTAC: Ništa, gospodine. Dokazati vam da se na svijet dolazi na mnogo različitih načina, u mnogo različitih oblika: stablo ili kamen, voda ili leptir... ili žena. I da se na svijet može doći i kao lik!

REDATELJ (ironično i prijetvorno začuđen): A vi ste se, zajedno s ovom gospodom koja vas okružuju, rodili kao likovi?

OTAC: Baš tako, gospodine. Likovi, i to živi, kao što vidite.

Redatelj i Glumci prasnu u smijeh, kao da su čuli dobar vic.

OTAC (povrijeđeno): Žao mi je što vam je smiješno, jer u sebi, ponavljam, nosimo uistinu bolnu dramu, gospoda to mogu zaključiti i sama po ovoj ženi zavijenoj u crno.

Izgovarajući to, pruža ruku Majci kako bi joj pomogao da se uspne uz posljednjih nekoliko stepenica, te je, držeći je i dalje za ruku, povede nekako tragično svečano na drugu stranu pozornice, koja istog trena biva obasjana čudesnom svjetlošću. Djevojčica i Dječak pođu za Majkom; za njima i Sin, držeći se po strani, u pozadini; na koncu Pastorka, koja se odvoji od ostalih i zadrži na prednjem dijelu pozornice, oslonjena sa strane na okvir koji pozornicu uokviruje. Glumci, se isprva začude, a zatim zadivljeni razvojem događaja energično zaplješću, kao da se za njih upravo odigrala kakva predstava.

REDATELJ (isprva začuđen, zatim ljut): Ma dajte! Tišina!

(Potom, obraćajući se Licima): A vi, maknite se! Oslobodite pozornicu!

(Inspicijentu): Zaboga, recite im da se maknu!

INSPICIJENT (istupi i potom se zaustavi, kao zadržan nekim čudnim strahom): Idemo! Idemo!

OTAC (Redatelju): Ali ne, vidite, mi...

REDATELJ (vičući): Mi ovdje moramo raditi!

PRVAK: Nije u redu sprdati se tako...

OTAC (odlučno, istupajući naprijed): Čudim se vašoj nevjerici! Zar vi, gospodo, niste navikli na to da vam ovdje na pozornici jedan nasuprot drugome oživljavaju likovi stvoreni autorskim perom? Možda stoga što tamo (pokaže na šaptaonicu) nema teksta koji bi nas sadržavao?

PASTORKA (istupajući pred Redatelja sa zavodljivim osmijehom): Vjerujte, gospodine, da smo doista šest likova, nevjerojatno zanimljivih likova! Premda izgubljenih.

OTAC (gurajući je u stranu): Da, u redu, izgubljenih!

(Odmah potom Redatelju): Mislim, vidite, autor koji nas je stvorio, žive, više nije htio, ili istinski nije mogao, donijeti nas na svijet umjetnosti. A to je bio pravi zločin, gospodine, jer tko ima udes roditi se kao živi lik, može se i smrti nasmejati u lice! Više ne umire! Umrijet će čovjek, pisac, instrument stvaranja; no stvorenje neće umrijeti, nikada! A da bi živjelo vječno, ne mora imati nikakav poseban dar ni činiti čuda. Tko je bio Sancho Panza? Tko je bio don Abbondio? Pa ipak žive vječno, jer su — žive klice — imali sreću pronaći

plodnu utrobu, maštu koja ih je znala uzgojiti i othraniti, podariti im vječni život!

REDATELJ: Sve je to savršeno u redu! No što tražite ovdje, što želite?

OTAC: Želimo živjeti, gospodine!

REDATELJ (ironično): Živjeti vječno?

OTAC: Ne, gospodine: bar na trenutak, u vama.

GLUMAC: Ma vidi ti to!

PRVAKINJA: Žele živjeti u nama!

MLADI GLUMAC (pokazujući Pastorku): Eh što se mene tiče, drage volje, kad bi me zapala ona tamo!

OTAC: Gledajte, gledajte: djelo tek treba napraviti.

(Redatelju): No ako vi to želite i ako se vaši glumci slažu, možemo ga odmah uvježbati ovdje između sebe!

REDATELJ (ljutito): Ma što biste vi uvježbavali! Ovdje se ne izvode te vaše vježbe! Ovdje se prikazuju drame i komedije!

OTAC: Pa dobro! Zbog toga smo i došli ovamo k vama!

REDATELJ: A gdje je tekst?

OTAC: U nama, gospodine. (Glumci se smiju.) Drama je u nama; mi smo drama; i nestrpljivi smo da je prikažemo, onako kako nas iznutra na to tjera strast!

PASTORKA (podrugljivo, s podmuklom ljupkošću karikirane bestidnosti): Moja strast, kad biste samo znali, gospodine! Ta moja strast... prema njemu! (Pokaže Oca i kao da će ga zagrliti, no onda prasne u kreštav smijeh.)

OTAC (gnjevno planuvši): Ti budi mirna, za sada! I molim te da se ne smiješ tako!

PASTORKA: Ah, ne? Dopustite mi onda: iako ostah siročić pred dva mjeseca, pogledajte samo, gospodo, kako pjevam i kako plešem!

Maliciozno zapjevši „Prends garde à Tchou-Thin-Tchou“ Davea Stampera u obradi Francisa Salaberta u ritmu fox-trota ili laganog one-stepa, poprativši prvu kiticu plesnim korakom:

Les chinois sont un peuple malin,
De Shangaï à Pekin,
Ils ont mis des écriteaux partout:
Prenez garde à Tchou-Thin-Tchou!

Dok ona pjeva i pleše, Glumci, naročito oni mladi, krenu prema njoj kao privučeni neobičnim šarmom i posegnu za njom kao da je žele zgrabiti. Ona im izmakne i kad Glumci zaplješću, ostane, na prijekor Redatelja, zamišljena i odsutna duhom.

GLUMCI I GLUMICE (smijući se i plješčući): Odlično! Bravo! Izvrsno!

REDATELJ (ljutito): Tišina! Mislite valjda da ste u kabaretu?

(Odvlačeći Oca na stranu, pomalo zaprepašteno): Ma recite mi, nije li ona malo luda?

OTAC: Ma kakvi luda! Još gore!

PASTORKA (dotrčavši odmah do Redatelja): Gore! Gore i od toga, gospodine! Mnogo gore! Slušajte, molim vas: dajte da vam je odmah prikažemo, tu našu dramu, jer vidjet ćete kako ja, u jednom trenutku, kad ovo sunašće ovdje...

(Uzme za ruku Djevojčicu koja stoji kraj Majke i dovede je pred Redatelja.): Vidite li kako je samo slatka?

(Podigne je u naručje i poljubi.): Srećice moja!

(Spusti je na zemlju i doda, gotovo protiv svoje volje, ganuta): Dakle, kad ovu malu ljubav ovdje Bog nenadano oduzme onoj nesretnoj Majci i kad ovaj kretencić ovdje (gurne naprijed Dječaka, zgrabivši ga grubo za jedan rukav): napravi najveću od svih njegovih kretenarija, baš kako i pristaje glupanu poput njega (grubo ga odgurne natrag prema Majci): tada ćete vidjeti kako ću zamahnuti krilima! O da, gospodine! Poletjet ću! Odletjeti! A jedva čekam, vjerujte mi, jedva čekam! Jer, nakon onih intimnosti koje smo on i ja međusobno razmijenili (pokaže u Očevom smjeru užasnim namigivanjem): više se ne mogu vidjeti u ovom društvu i gledati onu sirotu majku kako se razdire zbog onog čudaka tamo... (pokaže Sina): Pogledajte ga! Gledajte ga samo! Ravnodušan je, hladan kao led, pa da... jer on je zakoniti sin! Pun prezira prema meni, prema onome tamo (pokaže na Dječaka), prema onom malom stvorenju, jer mi smo kopilad — shvaćate? Kopilad.

(Priđe Majci i zagrlj je.): A ovu sirotu majku, on — majku koja nam je svima zajednička — ne želi priznati i svojom majkom i gleda na nju s visoka, on, kao na majku samo nas troje kopiladi! Gad!

(Sve to izgovara hitro, krajnje uzrujano, a nakon što je ton postajao sve glasniji s vrhuncem na „kopiladi“, na kraju, kad stigne do „gada“, izgovara to tiho, kao da ga pljuje.)

MAJKA (Redatelju, s neizmjernom tugom): Gospodine, u ime ovo dvoje djece, preklinjem vas...

(Ponestane joj snage i zatetura): Oh, Bože moj...

OTAC (pritrči pridržati je dok Glumci zbunjeno i zaprepašteno promatraju): Za Boga miloga, stolica, donesite stolicu za ovu sirotu udovicu!

GLUMCI (pritrčavši): Znači istina je? Stvarno pada u nesvijest?

REDATELJ: Stolicu ovamo, odmah!

Jedan od glumaca ponudi stolicu, ostali se zabrinuto okupe oko Majke. Ona, sada sjedeći, nastoji spriječiti Oca u pokušaju da podigne koprenu koja joj skriva lice.

OTAC: Pogledajte je, gospodine, pogledajte...

MAJKA: Ma ne, Bože... prestani!

OTAC: Daj da te vide!

Podigne joj koprenu.

MAJKA (ustajući i prinoseći ruke licu, očajno): Oh, gospodine, preklinjem vas, spriječite ovog čovjeka da provede svoj naum u djelo, jer je za mene to užasno!

REDATELJ (sav u čudu, zbunjeno): Ali ja više ne razumijem ni gdje smo, ni o čemu se tu radi!

(Ocu): Ovo je vaša gospođa?

OTAC (odmah): Tako je, gospodine, moja supruga!

REDATELJ: Pa kako je onda udovica, kad ste vi živi?

Glumci svu svoju zbunjenost iskažu kroz bučan smijeh.

OTAC (povrijeđeno, oštro negodujući): Nije smiješno! Ne smijte se tako, za Boga miloga! Upravo u tome se i sastoji njezina drama, gospodine. Imala je drugog čovjeka. Drugog čovjeka koji bi trebao biti ovdje!

MAJKA (krikne): Ne! Ne!

PASTORKA: Na svoju sreću, mrtav je: umro je prije dva mjeseca, rekla sam vam. Zbog nje-ga smo, kao što vidite, još uvijek u crnini.

OTAC: No, vidite, on nije ovdje ne zato što je mrtav. Nije ovdje jer... Pogledajte je, gospo-dine, molim vas, i sve će vam odmah biti jasno! Njezina se drama nije mogla temeljiti na ljubavi dvojice muškaraca, prema kojima ona nije mogla osjećati ništa drugo, osim mož-da malo zahvalnosti (ne prema meni; prema onome!). Ona nije žena, ona je majka! A nje-zinu čitavu dramu (moćnu, gospodine, moćnu!), u potpunosti sačinjava ovo četvero dje-ce koje je dobila od dvojice svojih muškaraca.

MAJKA: Mojih muškaraca? Usuđuješ se reći da su bili moji, kao da sam ih ja htjela? On je bio taj, gospodine! On mi ga je dao, onog drugog, silom! Prisilio me, prisilio me da odem s njim!

PASTORKA (iznenada, ogorčeno): Nije istina!

MAJKA (osupnuto): Kako to misliš, nije istina?

PASTORKA: Nije istina! Nije istina!

MAJKA: A što ti znaš o tome?

PASTORKA: Nije istina!

(Redatelj): Ne vjerujte joj! Znate li zašto to kaže? Zbog njega to kaže!

(Pokazuje na Sina.): Jer se muči, izjeda se zbog ravnodušnosti onog sina tamo, kojem želi dokazati da ga je napustila kad su mu bile dvije godine samo zato jer ju je on (pokaže na Oca) na to prisilio.

MAJKA (snažno): Prisilio me, prisilio me, Bog neka mi bude svjedok!

(Redatelj): Pitajte njega (pokaže na supruga) je li to istina! On neka vam kaže!... Ona (poka-že na kćer) ne može o tome znati ništa.

PASTORKA: Znam da si se s mojim ocem, dok je bio živ, uvijek slagala i bila sretna. Zani-ječi to ako možeš!

MAJKA: Ne niječem, ne...

PASTORKA: Uvijek pun ljubavi i brige za tebe! (Dječaku, bijesno): Nije li tako? Reci! Zašto šutiš, glupane?

MAJKA: Ostavi na miru ovog jadnog dječaka! Zašto me želiš prikazati nezahvalnom, kće-ri moja? Ne misliš valjda da želim uvrijediti tvog oca! Njemu sam odgovorila da nisam svojom krivnjom ni svojom željom napustila njegov dom i svog sina!

OTAC: Tako je, gospodine. Ja sam bio taj. (Stanka.)

PRVAK (svojim kolegama): Ma vidi ti kakva predstava!

PRVAKINJA: Oni je prikazuju nama!

MLADI GLUMAC: Da i to jednom doživimo!

REDATELJ (koji počinje pokazivati živo zanimanje): Poslušajmo! Poslušajmo! (Govoreći to, spu-šta se stubama u gledalište i ostaje stajati pred pozornicom, ne bi li stekao dojam o prizoru kao gledatelj.)

SIN (ne mičući se sa svog mjesta, hladno, tiho, ironično): Da, da, poslušajte sad taj filozofski ulomak! Govorit će vam o Demonu Eksperimenta.

OTAC: Ti si jedan običan cinični idiot, i to sam ti već stoput rekao!

(Redatelj koji je već u gledalištu): Ismijava me, gospodine, zbog te fraze koju sam iznašao kao ispriku.

SIN (prezrivo): Fraze.

OTAC: Fraze! Fraze! Kao da svi ne nalazimo utjehu pred neobjašnjivim događajima, pred počinjenim zlom, u riječima kojima ne kažemo ništa i kojima se umirimo!

PASTORKA: Umirimo i savjest, naravno! Prije svega savjest.

OTAC: Savjest? Nije istina; nisam umirio svoju savjest samo riječima.

PASTORKA: I s nešto novca, da, da, i s nešto novca! Sa stotinu lira kojima me trebao platiti, gospodine!

Užasnuto komešanje Glumaca.

SIN (polusestri, prezirno): To je podlo!

PASTORKA: Podlo? Bile su tamo, u plavkastoj omotnici na stoliću od mahagonija, u stražnjoj prostoriji trgovine Madam Pace. Znaate, gospodine? To je jedna od onih Madam, koje pod izlikom da prodaju Robes et Manteaux, privlače u svoje krojačke atelijere nas siromašne djevojke iz dobrih obitelji.

SIN: A sebi je kupio pravo da nas sve tiranizira, s tih stotinu lira koje je skoro platio i koje zatim, srećom — da se razumijemo — nije imao razloga platiti.

PASTORKA: Eh, ali vrlo je malo nedostajalo, samo da znaš!

Prasne u smijeh.

MAJKA (pobunivši se): Sramota, kćeri moja! Sramota!

PASTORKA (plane): Sramota? To je moja osveta! Drhtim, gospodine, drhtim od želje da proživim taj prizor! Soba... Ovdje, vitrina s ogrtačima; tamo, kauč; zrcalo; paravan; a ispred prozora onaj stolić od mahagonija s modričastom omotnicom i sto lira u njoj! Vidim je! Mogla bih je dohvatiti! No vi biste se gospodo morali okrenuti: skoro sam gola! Više se ne crvenim, jer se on sad crveni!

(Pokaže na Oca.) No uvjeravam vas da je u tom trenutku bio vrlo, vrlo blijed!

(Redatelj): Vjerujte mi, gospodine!

REDATELJ: Ja se tu više ne snalazim!

OTAC: Ne čudim se! Zaskočen na ovakav način! Uvedite malo reda, gospodine, i pustite mene da vam objasnim, mjesto da slušate nju koja me tako okrutno želi okaljati u vašim očima, bez dužnih pojašnjenja.

PASTORKA: Ovdje se ne pričaju priče! Ovdje se ne pričaju priče!

OTAC: Ali ja ne pričam priče! Želim mu objasniti.

PASTORKA: Ah, krasno, da! Ali na tvoj način!

Redatelj se na to ponovno uspne na pozornicu kako bi uveo red.

OTAC: Pa kad svo zlo počiva upravo tu! U riječima! Svi u sebi nosimo čitav jedan svijet, svatko svoj svijet! Pa kako se onda možemo razumjeti, gospodine, ako ja riječima koje izgovaram dajem vlastiti smisao i vrijednost, dok ih onaj tko ih sluša neizbježno prihvaća u onom smislu i s onom vrijednošću koju one imaju njegovom unutarnjem svijetu? Vjerujemo da se razumijemo; no zapravo se ne razumijemo nikada! Pogledajte moju sućut... Svoj toj silnoj sućuti koju osjećam prema ovoj ženi (pokaže na Majku) ona je pripisala značenje najnečovječnije okrutnosti!

MAJKA: Ali kad si me otjerao!

OTAC: Evo, čujete li je? Otjerao! Njoj se učinilo da sam je otjerao!

MAJKA: Ti si vješt na riječima, ja ne... No vjerujte, gospodine, nakon što me oženio... Bog zna zašto... (Bila sam siromašna, skromna žena...)

OTAC: Ali upravo zbog toga, zbog tvoje sam te skromnosti oženio, nju sam u tebi zavolio, vjerujući...

(Prekine, na njezino nijekanje; te u očaju raširi ruke, uvidjevši da ga ona ne može razumjeti, te se obrati Redatelju):

Ne, vidite li? Kaže da ne! Strašna je, gospodine, vjerujte, strašna njezina (udari se po čelu) gluhoća, mentalna gluhoća! Srca ima, da, za djecu! Ali gluha je, gluha mozgom, gluha, gospodine, očajno gluha!

PASTORKA: Da, ali neka vam sada kaže kako nas je usrećila ta njegova inteligencija.

OTAC: Kad bi se bar moglo predvidjeti svo zlo koje može nastati iz dobra koje vjerujemo da činimo!

Na to Prvakinja, koja se za to vrijeme vjerojatno izjedala gledajući kako Prvak očijuka s Pastor-
kom, istupi i upita Redatelja:

PRVAKINJA: Oprostite, gospodine Ravnatelju, hoćemo li nastaviti s probom?

REDATELJ: Ma da! Ma da! Pustite me sada da poslušam!

MLADI GLUMAC: Pa to je neviđen slučaj!

MLADA GLUMICA: Nevjerojatno zanimljiv!

PRVAKINJA: Onome koga zanima! (Dobaci pogled Prvaku.)

REDATELJ (Ocu): No vi nam morate sve temeljito razjasniti. (Sjedne.)

OTAC: Eto, da. Vidite, gospodine, u mojoj je službi bio jedan siroti čovjek, moj podčinjeni, moj tajnik, neobično odan, koji se s njom (pokaže na Majku) slagao u svakom pogledu. Bez ikakvih zlih primisli — da se razumijemo! — Dobrodušan, skroman poput nje; nespособni i jedno i drugo čak i pomisliti, a kamoli počinuti zlo!

PASTORKA: Pomislio je on međutim, mjesto njih — a i počinio!

OTAC: Nije istina! Ja sam im želio samo dobro... A i sebi, da, priznajem! Gospodine, došlo je dotle da nisam ni riječi mogao reći, kako njemu tako ni njoj, a da njih dvoje odmah ne bi razmijenilo pogled pun razumijevanja, da ona ne bi potražila odmah u njegovim očima savjet kako valja prihvatiti moju riječ, da se ne bih razljutio. To je bilo dovoljno, vi ćete me shvatiti, da budem neprestano bijesan i nepodnošljivo ogorčen!

REDATELJ: A zašto, oprostite, niste otjerali tog tajnika?

OTAC: Odlično! Upravo sam to i učinio, gospodine, otjerao sam ga! Samo što sam onda vidio da je ova sirota žena ostala u kući kao izgubljena, kao jedna od onih životinja bez gospodara, koje pokupimo iz sažaljenja.

MAJKA: Kako da ne!

OTAC (odmah, okrećući se prema njoj, kao da je hoće preduhitriti): Sin! Zar ne?

MAJKA: Prvo mi je sina otrgnuo s grudi, gospodine.

OTAC: Ali ne iz okrutnosti! Zato da bi izrastao zdrav i snažan, u dodiru s prirodom!

PASTORKA (pokazujući prstom na njega, ironično): Da, vidi se!

OTAC (odmah): Ah, i tome sam dakle ja kriv, što je poslije izrastao ovakav? Dao sam ga na dojenje, gospodine, na selo, jednoj seljanki, jer mi se ona nije činila dovoljno snažnom,

iako je skromnog podrijetla. Iz istog sam se razloga i oženio za nju. Predrasude, valjda, no što ćete? Oduvijek sam imao nekakve proklete težnje za određenim solidnim moralnim zdravljem!

Pastorka na to ponovno prasne u glasan smijeh.

OTAC: Recite joj da prestane! Nepodnošljiva je!

REDATELJ: Prestanite! Pustite me da čujem, Bože sveti!

Istoga trena, na Redateljev ukor, ponovno ostane kao zamišljena i odsutna, a smijeh joj trenutno zamre. Redatelj ponovno siđe s pozornice ne bi li stekao potpun dojam o prizoru.

OTAC: Ja ovu ženu više nisam mogao gledati kraj sebe. (Pokaže na Majku.) Ali ne toliko, vjerujte, zbog smetnje, zbog gušenja — istinskog gušenja kojeg sam osjećao, koliko iz sažaljenja — mučnog sažaljenja — kojeg sam prema njoj osjećao.

MAJKA: I tako me otjerao!

OTAC: Dobro zbrinutu, onom čovjeku, tako je gospodine — kako bih je oslobodio od sebe!

MAJKA: I kako bi oslobodio sebe samog!

OTAC: Tako je, gospodine, i sebe — priznajem! A iz svega je toga proizašlo veliko zlo. No s dobrom namjerom sam to napravio... i to više zbog nje, nego zbog sebe samoga, kunem se! (Prekriži ruke na prsima; odmah potom, obraćajući se Majci): Jesam li te ikada ispustio iz vida, reci, jesam li te ikada ispustio iz vida, sve dok te on nije odveo preko noći, bez mog znanja, u drugo mjesto, glupavo uznemiren tim mojim zanimanjem koje je dolazilo iz čista srca, čista, gospodine, vjerujte, bez ikakvih primisli. Zanimao sam se s nevjerovatnom nježnošću za njezinu novu malu obitelj koja je rasla. I ona vam to može posvjedočiti! (Pokaže na Pastorku.)

PASTORKA: Eh, nego! Mala-mala, znate? S pleteničicama na ramenima i gaćicama dužim od suknje — tako mala — vidala bih ga pred vratima škole, na izlazu. Dolazio je gledati kako rastem...

OTAC: To je podlo! Nisko!

PASTORKA: Ne, zašto?

OTAC: Nisko! Nisko!

(Odmah, uzrujano, Redatelju, kao da se opravdava):

Moj mi se dom, gospodine, kada je ona otišla (pokaže na Majku),

odjednom učinio pustim. Bila je moja noćna mora, no ispunjavala mi je dom! Sam, lutao sam sobama poput muhe bez glave. Onaj tamo (pokaže na Sina) othranjen je vani, ne znam, ali čim se vratio kući, više mi se nije činio mojim. Kako između mene i njega više nije bilo majke da nas poveže, odrastao je sam, po strani, bez ikakvog emotivnog ili intelektualnog odnosa sa mnom. I tada je (možda je to čudno, gospodine, ali je tako), njezina mala obitelj, koja je nastala zahvaljujući meni, isprva pobudila moju radoznalost, da bi me potom malo-pomalo počela privlačiti; misao o njoj počela je ispunjavati prazninu koju sam oko sebe osjećao. Osjećao sam potrebu, istinsku potrebu vjerovati da je ona pro našla svoj mir, u potpunosti posvećena najjednostavnijim svakodnevnim brigama, sretna jer se oslobodila zamršenih muka mog duha. A kako bih si to i dokazao, odlazio sam vidjeti njezinu djevojčicu na izlazu iz škole.

PASTORKA: Nego! Pratio me putem, smiješio mi se i, kada bih stigla do kuće, mahnuo bi mi rukom na pozdrav — ovako! Gledala sam ga ispod oka, prgava. Nisam znala tko je!

Sve sam ispričala mami. A ona je sigurno odmah shvatila da je to on.

Majka potvrdno kimne glavom.

PASTORKA: Isprva me danima više nije htjela pustiti u školu. Kad sam se konačno vratila u školu, ponovno sam ga ugledala na izlazu — smiješno! — s velikim zamotuljkom od papira u rukama. Približio mi se, pomilovao me i iz onog zamotuljka izvadio prekrasan, veliki firentinski slamnati šešir s vjenčićem od svibanjskih ružica — za mene!

REDATELJ: Ali sve su to priče, gospodo moja!

SIN (prezirno): Pa da, književnost! Književnost!

OTAC: Ma kakva književnost! To je život, gospodine! Strast!

REDATELJ: Može biti! Ali je neizvedivo na sceni!

OTAC: Slažem se, gospodine! Jer sve ovo prethodi radnji. Ja i ne kažem da to treba prikazati. Kao što vidite, uostalom, ona (pokaže na Pastorku) više nije ona djevojčica s pletenicama na ramenima...

PASTORKA: ... i s gaćicama koje vire ispod suknje!

OTAC: Tek će sada nastupiti drama, gospodine! Nova, složena...

PASTORKA (tmurna, ponosno stupivši naprijed): Tek što je moj otac umro...

OTAC (odmah, kako joj ne bi dao vremena da govori): ... bijeda, gospodine! Vratili su se ova-mo, a da ja to nisam znao. Zbog njezine gluposti. (Pokaže na Majku.): Ona jedva da zna pisati, ali mogla je dati da mi kćer ili onaj dječak napišu da su u nevolji!

MAJKA: Recite mi vi, gospodine, jesam li mogla odgonetnuti kakve osjećaje on u sebi gaji?

OTAC: Upravo se u tome i sastoji tvoja krivnja, nikada nisi pogodila niti jedan moj osjećaj!

MAJKA: Nakon toliko godina udaljenosti i svega što se dogodilo...

OTAC: Sad sam dakle ja kriv i za to što vas je ona poštenjačina odvela na takav način?

(Obraćajući se Redatelju): Kažem vam, preko noći... Negdje je drugdje bio pronašao ne znam kakvo namještenje. Nisam im uspio ući u trag, a tada je silom prilika izbljedito i moje zanimanje, tijekom svih tih godina. Drama je, gospodine, buknuła nepredvidivo i silovito, po njihovu povratku, kada sam ja, nažalost, slijedeći jad svoje još žive puti... Ah, bijedno je to, uistinu bijedno, osamljen čovjek, koji ne želi pristati na ponižavajuće veze; još uvijek nedovoljno star da bi se potpuno odrekao žene, a ni dovoljno mlad da bi je s lakoćom i bez srama mogao sam tražiti! Bijedno? Ma što govorim! Užasno, užasno: jer mu nijedna žena više ne može dati ljubav. — A kada to jednom shvati, čovjek bi ih se trebao odreći... Što ćete! Gospodine, svatko od nas je — izvana, pred drugima — zaogrnut dostojanstvom: no svatko od nas isto tako dobro zna što sve proživljava duboko u sebi, stvari su to koje naglas nikad ne bi priznao. Popuštamo, popuštamo iskušenju, da bi se odmah zatim pridigli i užurbano ponovno sastavili, tobože nedirnuto i postojano, nadgrobnom kamenu slično, vlastito — dostojanstvo. Kamenu, koji i pred našim vlastitim očima skriva i pokopanim ostavlja svaki trag, pa čak i samo sjećanje na sramotu. Tako je sa svima! Ljudima samo nedostaje hrabrosti da glasno izgovore neke stvari!

PASTORKA: Ali za to da ih naprave, zanimljivo, za to hrabrosti svi imaju!

OTAC: Svi! Ali skrivečki! Tim veću hrabrost treba skupiti da bi ih se izreklo! Jer dovoljno je da ih čovjek izgovori — gotovo! — odmah dobije naljepnicu cinika. Dok, zapravo, uopće nije tako, gospodine: takav čovjek je poput drugih, štoviše, bolji od drugih, jer se ne

boji svjetlom svoga uma osvijetliti crvenilo srama, ondje, sred ljudskog zvjerstva, koje pred samim sobom uvijek zatvara oči, da ga ne bi uvidjelo. Žena, na primjer, kakva je zapravo žena? Gleda nas, mameći, pozivajući. Zgrabiš je! Tek što je priviješ uz sebe, odmah zatvara oči. Znak je to njezine predanosti. Znak kojim muškarcu govori: „Oslijepi, ja sam slijepa!“

PASTORKA: A kad ih više ne zatvara? Kad više ne osjeća potrebu da skriva pred samom sobom, zatvarajući oči, crvenilo svoje sramote, a s druge strane jasno vidi, doduše pogledom usahlim i ravnodušnim, crvenilo muškarca koji je i bez ljubavi svojevolarno oslijepio? Ah, kakvo gađenje, kakvo gađenje je tada obuzme pred svim tim intelektualnim zapletajima, pred svom tom filozofijom koja prvo razotkriva zvijer, da bi je zatim pokušala spasiti, opravdati... Ne mogu to slušati, gospodine! Jer kada ste prisiljeni život „pojednostaviti“: ovako, zvjerski, odbacujući svaki teret „ljudskosti“ poput nevinih težnji, čistih osjećaja, ideala, dužnosti, srama... nema ničega što u vama izaziva veći prezir i gađenje od tog navodnog grizodušja: krokodilske su to suze!

REDATELJ: Prijedimo na radnju, prijedimo na radnju, gospodo moja! Ovo su jalove rasprave!

OTAC: Evo, odmah, gospodine! No radnja je poput vreće: prazna — ne stoji. Da bi poprimila svoj oblik, valja prvo u nju unijeti razloge i osjećaje koji su je determinirali. Ja nisam mogao znati da je nakon smrti onog čovjeka i nakon što su se vratili ovamo u oskudici ona (pokaže na Majku) počela raditi kao krojačica kako bi prehranila djecu, i da je našla posao upravo kod te... kod te Madam Pace!

PASTORKA: Kod fine krojačice, gospodo, ako baš želite znati! Naizgled poslužuje najbolje gospođe, no sve je zapravo organizirala tako da te najbolje gospođe zauzvrat posluže njoj... a ne prezire ni one koje su tako-tako!

MAJKA: Molim vas da mi vjerujete, gospodine, kad vam kažem da mi ni na kraj pameti nije bilo da mi ta vještica daje posla samo zato što je bacila oko na moju kćer...

PASTORKA: Jadna mama! Znete li, gospodine, što je radila ta... kad bih joj donijela posao koji bi moja majka obavila? Pokazivala bi mi robu koju je moja majka tobože šijući pokvarila, pa bi onda računala i odbijala, odbijala. Tako da sam, shvaćate, plaćala ja, dok je ova sirotica vjerovala da se žrtvuje za mene i za ono dvoje šijući i noću za Madam Pace!

Gnjevano komešanje i usklici Glumaca.

REDATELJ (odmah): A tamo ste, jednoga dana, sreli...

PASTORKA (pokazujući na Oca): ... njega, njega, tako je, gospodine! Staru mušteriju! Vidjet ćete kakav je to samo prizor za predstavu! Predivan!

OTAC: Kad je još banula i ona, majka...

PASTORKA (istog trena, zlobno): ... gotovo na vrijeme!

OTAC (vičući) ... Ne, na vrijeme, na vrijeme! Jer sam je, srećom, na vrijeme prepoznao! I sve sam ih odveo svojoj kući, gospodine! Zamislite sad situaciju u kojoj smo se zatekli, ja i ona, jedno nasuprot drugome: ona, takva kakvom je vidite, i ja, koji je više ne mogu pogledati u lice!

PASTORKA: Presmiješno! Pa zar je moguće, gospodine — „nakon toga“ — od mene očekivati da se držim kao kakva čedna gospodičnica, dobro odgojena i kreposna, u skladu s njegovim prokletim težnjama za „solidnim moralnim zdravljem“?

OTAC: Čitava drama se za mene sastoji u sljedećem, gospodine: u tome da sam svjestan da svatko od nas, vidite, vjeruje za sebe da je „jedan“, no nije tako: svatko je od nas

„mnogi“, gospodine, „mnogi“, i to u skladu sa svim mogućnostima bivanja koje nosimo u sebi: „jedan“ s ovim, „jedan“ s onim — a svi međusobno tako različiti! A istovremeno živimo u iluziji da smo uvijek „jedan prema svima“ i vjerujemo da smo uvijek „taj jedan“, u svakom svom činu. Nije istina! Nije istina! I predobro to shvatimo kada kakvim nesretnim slučajem iznenada ostanemo kao lebdjeti zaustavljeni u nekom svom činu: tada, naime shvatimo, da se cjelina našega bića ne nalazi u tom činu, te da bi dakle bila strašna nepravda suditi nas samo prema njemu, ostaviti nas da visimo privezani o stup srama cijeloga života, kao da je čitav naš život sabran u tom činu! Shvaćate li sada podmuklost ove djevojke? Iznenadila me na jednom mjestu i u jednom činu, na mjestu na kojem me nije smjela vidjeti i na način na koji me nije smjela upoznati, u ulozi koju s njom nisam smio imati; i želi me učiniti stvarnim u stvarnosti koju nisam ni sanjao da ću ikada morati utjeloviti za nju, u jednom prolaznom, sramotnom trenutku mog života! To je, gospodine, to je ono što osjećam iznad svega. A vidjet ćete da će time drama steći iznimno veliku vrijednost. No tu je i situacija u kojoj su se našli ostali! Njegova... (pokaže na Sina).

SIN (prezrivo se otresajući): Ma ostavi me na miru, nemam ja ništa s tim!

OTAC: Kako nemaš ništa s tim?

SIN: Nemam i ne želim u to ulaziti, jer dobro znaš da nisam stvoren za to da figuriram tu među vama!

PASTORKA: Mi smo priprosti ljudi! On — fini gospodin! No možete vidjeti, gospodine, kako ga često pogledavam ne bih li ga svojim prezirom probola, a on svaki put obara pogled, jer je svjestan zla koje mi je nanio.

SIN (jedva je pogledavši): Ja?

PASTORKA: Ti! Ti! Tebi, dragi moj, dugujem pločnik! Tebi!

(Užasnuti pokreti Glumaca.)

Jesi li upravo ti ili nisi svojim držanjem onemogućio — neću reći prisnost doma — ali bar onu ljubaznost koja goste oslobađa nelagode? Bili smo uljezi koji su došli osvojiti kraljevstvo tvoje „zakonitosti“! Gospodine, htjela bih da možete svjedočiti određenim scenama u četiri oka između mene i njega! Kaže da sam sve zlostavljala. Ali, vidite? Upravo sam se zbog takvog njegovog držanja okoristila razlogom kojeg on naziva „podlim“, razlogom zahvaljujući kojem sam ušla u njegov dom sa svojom majkom — koja je i njegova majka — kao gospodarica!

SIN (polako stupajući naprijed): Svi imaju asa u rukavu, gospodine, laka je njihova uloga, svi protiv mene. No zamislite vi sina kojem, jednog lijepog dana dok mirno sjedi kod kuće, dopadne ugledati jednu gospodičnu, koja stiže sva arogantna, ovako, „gledajući s visoka“ i pita za oca kojem mora ne znam što reći; pa je onda vidi kako se, i dalje s tim istim držanjem, vraća u pratnji one malene tamo; i konačno kako se prema ocu — tko zna zašto — odnosi vrlo čudno i grubo, tražeći novac pritom tonom koji daje naslutiti da ga on mora, mora dati, jer mu je sveta dužnost dati...

OTAC: ... Ali to za mene i jest dužnost: prema tvojoj majci!

SIN: A što ja znam o tome? Kad sam je ja to vidio, gospodine? Kad sam uopće čuo za nju? Ugledam je ja tako jednoga dana pred sobom, s njom (pokaže Pastorku), s onim dječakom, s onom djevojčicom i kažu mi: „Ah, znaš? To je i tvoja majka!“. Uspijem naslutiti iz njezina ponašanja (ponovno pokaže Pastorku) razlog zahvaljujući kojem su se tako preko noći doselili... Gospodine, ono kroz što ja prolazim, ono što osjećam, ne mogu i ne želim izra-

ziti. U najboljem slučaju mogao bih se povjeriti, no ne želim se povjeriti ni samome sebi. Kao što vidite, s moje strane ne može biti povoda radnji. Vjerujte, vjerujte, gospodine, ja sam dramski „neostvaren“ lik, i muka mi je, užasavam se njihovog društva! Neka me ostave na miru!

OTAC: Ali kako? Oprosti! Kad upravo zato što si ti takav...

SIN (žestoko ogorčen): ... A što ti znaš o tome, kakav sam ja? Kada te je uopće bilo briga za mene?

OTAC: Priznajem! Priznajem! No nije li i ovo situacija? To tvoje otuđivanje, tako okrutno za mene, za tvoju majku koja te je, vrativši se svom domu, gotovo prvi put vidjela, odraslog, i koja te ne poznaje, no zna da si ti njezin sin... (Pokazujući Redatelju prstom na Majku): Eno je, pogledajte: plače!

PASTORKA (bijesno, udarajući nogom o pod): Kao neka glupača!

OTAC (odmah pokazujući Redatelju prstom i na nju): A ona to, naravno, ne može podnijeti! (Govoreći nanovo o Sinu):

Kaže da on nema ništa s tim, a radnja se zapravo vrti oko njega! Pogledajte onog dječaka koji se stalno drži majke, prestrašen, ponižen... Takav je zbog njega! Možda je najmučnija upravo njegova situacija: osjeća se strancem, više no ostali, i doživljava, siročje, kao mučno poniženje, to što je primljen pod krov tako, iz samilosti...

(U povjerenju): Isti je njegov otac! Skroman, šutljiv...

REDATELJ: Eh, ali to uopće nije zgodno! Vi ne znate kakva su smetnja djeca na pozornici.

OTAC: Oh, ali on će vas odmah osloboditi smetnje, znate! A i djevojčica; štoviše, ona je ta koja prva ode...

REDATELJ: Izvrsno, da! I uvjeravam vas da me sve to zanima, živo me zanima. Slutim, slutim da tu ima materijala iz kojeg se može izvući jedna krasna drama!

PASTORKA (nastojajući se umiješati): S takvim jednim likom poput mene!

OTAC (tjerajući je, sav u brizi zbog Redateljeve odluke): Ti šuti!

REDATELJ (nastavlja, ne obazirući se na prekide): Nova, da...

OTAC: Eh, nova novcata, gospodine!

REDATELJ: Treba stvarno imati hrabrosti, kažem vam, doći i baciti je ovako pred mene...

OTAC: Shvatit ćete, gospodine: rođeni, kakvi jesmo, za pozornicu...

REDATELJ: Vi ste glumci amateri?

OTAC: Ne, kažem rođeni za pozornicu, jer...

REDATELJ: Dajte, molim vas, vi ste sigurno već glumili!

OTAC: Ma ne, gospodine. Tek toliko koliko svatko od nas glumi u ulozi koju si je sam dodijelio ili koju su mu drugi dodijelili u životu. A u mom slučaju je, vidite, sama strast ta koja svaki put postane, sama od sebe, čim se razgori, pomalo teatralna, kao što je uostalom slučaj sa svima...

REDATELJ: Pustimo to sada, pustimo! Shvatit ćete, dragi gospodine, da bez autora... Ja bih vas mogao uputiti na nekoga...

OTAC: Ma ne, gledajte: budite to vi!

REDATELJ: Ja? Ma što to govorite?

OTAC: Da, vi! Vi! Zašto ne?

REDATELJ: Zato jer ja nikada nisam bio autor!

OTAC: A zašto to ne biste mogli biti sada, oprostite? Nije vam to ništa. Koliko ih je samo! Vaš je zadatak tim lakši što smo mi svi ovdje, živi, pred vama.

REDATELJ: Ali to nije dovoljno!

OTAC: Kako nije dovoljno? Gledajući nas dok proživljavamo svoju dramu...

REDATELJ: Jasno! Ali netko to ipak treba napisati!

OTAC: Ne, nego u krajnjem slučaju zapisati, dok se odigrava pred njim — tijekom radnje — prizor po prizor. Bit će dovoljno za početak sastaviti skicu... i pokušati!

REDATELJ (uspinjući se, u iskušenju, natrag na pozornicu): Uh... skoro, skoro bi moglo... Dovodite me u iskušenje... Onako, iz šale... Moglo bi se doista probati...

OTAC: Ma da, gospodine! Vidjet ćete kakve će sve scene ispasti iz toga! Mogu vam ih ja odmah naznačiti!

REDATELJ: Dovodite me u napast... u napast... Dajte da pokušamo... Dođite ovamo sa mnom u moju garderobu.

(Obraćajući se Glumcima): Vi ste na kratko slobodni, no nemojte se previše udaljavati. Za petnaestak, dvadeset minuta, budite ponovno ovdje.

(Ocu): Da vidimo, pokušajmo... Možda iz toga stvarno ispadne nešto izvanredno...

OTAC: Ma nema sumnje! Bilo bi bolje, da i oni dođu, zar ne? (Pokaže na ostala Lica.)

REDATELJ: Ma da, neka dođu, neka dođu!

(Krene, no zatim se vrati obraćajući se Glumcima): Molim vas, budite točni! Za petnaest minuta.

(Redatelj i Šest Lica prijeđu preko pozornice i nestanu. Glumci ostanu pomalo zapanjeni, zbunjeno gledajući jedan drugoga.)

PRVAK: Ma on to ozbiljno? Što to smjera?

MLADI GLUMAC: Pa to je prava ludost!

TREĆI GLUMAC: Misli li on to da improviziramo dramu, ovako na licu mjesta?

MLADI GLUMAC: Izgleda! Kao komedijaši dell'arte!

PRVAKINJA: Ah, ako misli da ću ja pristati na takve šale...

MLADA GLUMICA: E pa ne pristajem ni ja!

ČETVRTI GLUMAC: Htio bih znati tko su oni tamo. (Misli na Lica.)

TREĆI GLUMAC: A tko bi bili! Luđaci ili varalice!

MLADI GLUMAC: I on ih pristaje slušati?

MLADA GLUMICA: Taština! Taština je posrijedi... želi biti autor...

PRVAK: Pa to je nečuveno! Ako je kazalište, gospodo moja, na to spalo...

PETI GLUMAC: Mene to zabavlja!

TREĆI GLUMAC: Mah! Konačno, da vidimo što će se iz toga izroditi.

Čavrljajući tako, Glumci napuštaju pozornicu; dio ih izađe na vrata u dnu pozornice, dio se vrati u svoje garderobe. Zastor ostaje podignut. Predstava se prekida na dvadesetak minuta.

Zvono najavljuje nastavak predstave.

Iz garderoba, na vrata, pa i kroz dvoranu, vraćaju se na pozornicu Glumci, Inspicijent, Scenski tehničar, Šaptač, Rekviziter i istovremeno iz svoje garderobe Ravnatelj-Redatelj sa Šest Lica.

Kad se ugase svjetla u dvorani, pozornica je ponovno osvijetljena kao prije stanke.

REDATELJ: Idemo, idemo, gospodo! Jesmo li svi? Pozor, pozor. Počinjemo! Tehničar!

SCENSKI TEHNIČAR: Evo me, tu sam!

REDATELJ: Odmah na sceni namjestite mali salon. Bit će dovoljna dva krila i pozadina s vratima. Ali odmah, molim vas!

Scenski tehničar otrči smjesta izvršiti naloge te, dok se Redatelj dogovara s Inspicijentom, Rekviziterom, Šaptačem i Glumcima oko izvedbe koja slijedi, namjesti naznačenu mu scenu: dva krila i pozadinu s vratima, na ružičaste i zlatne pruge.

REDATELJ (Rekviziteru): Pogledajte malo imamo li u skladištu kakav kauč.

REKVIZITER: Da, gospodine, imamo onaj zeleni.

PASTORKA: Ne, ne, ma ne zeleni! Bio je žut, na cvjetove, od pliša i ogroman! Jako udoban.

REKVIZITER: Eh, takvog nema.

REDATELJ: Ma nema veze! Stavite to što imamo.

PASTORKA: Kako nema veze? Slavni naslonjač Madam Pace!

REDATELJ: Ma to je samo za probu! Molim vas, ne miješajte se!

(Inspicijentu): Pogledajte imamo li kakvu dugačku i nisku vitrinu.

PASTORKA: Stolić, stolić od mahagonija za plavkastu otmotnicu!

INSPICIJENT (Redatelju): Imamo onaj mali, pozlaćeni.

REDATELJ: U redu, uzmite njega.

OTAC: Zrcalo.

PASTORKA: I paravan! Paravan, molim vas, kako ću inače?

INSPICIJENT: Svakako gospođice, paravana imamo koliko hoćete, ne brinite.

REDATELJ (Pastorki): Zatim nekoliko vješalica, zar ne?

PASTORKA: Da, mnogo, mnogo!

REDATELJ (Inspicijentu): Pogledajte koliko ih imamo i neka ih sve donesu.

INSPICIJENT: Da, gospodine, ja ću se za to pobrinuti!

Inspicijent otrči izvršiti nalog te, dok Redatelj razgovara sa Šaptačem, a zatim s Licima i Glumcima, nadzire Scenske radnike dok prenose naznačene komade namještaja i razmjesti ih kako mu se učini najzgodnije.

REDATELJ (Šaptaču): Vi u međuvremenu zauzmite svoje mjesto. Gledajte: ovo je skica svih prizora, čin za činom.

(Pružajući mu nekoliko listova papira.)

No od vas se sad očekuje da izvedete pravi podvig.

ŠAPTAČ: Da stenografiram?

REDATELJ (ugodno iznenađen): Ah, izvrsno! Poznajete stenografiju?

ŠAPTAČ: Možda i nisam neki šaptač, ali stenografija...

REDATELJ: Sve bolje i bolje!

(Obraćajući se jednom Scenskom radniku): Idite u moju garderobu i uzmite papira — puno, puno papira — sve što nađete!

Scenski radnik otrči i nešto kasnije se vrati s velikim svežnjem papira kojeg pruži Šaptaču.

REDATELJ (nastavi se obraćati Šaptaču): Pratite prizore kako se budu odvijali i nastojte zabilježiti svaku rečenicu, ili bar one najvažnije!

(Zatim, obraćajući se Glumcima): Maknite se s pozornice, gospodo! Evo, stanite s ove strane (pokaže lijevo) i pažljivo pratite!

PRVAKINJA: Ali, oprostite, mi...

REDATELJ (preduhitrivši je): Nećete morati improvizirati, ne brinite!

PRVAK: A što onda trebamo raditi?

REDATELJ: Ništa! Slušati i gledati za sada! Svatko od vas će, potom, dobiti svoju ulogu, napisanu. Sad ćemo, koliko se već bude moglo, napraviti probu. Odradit će je oni! (Pokaže Lica.)

OTAC (kao da je pao s Marsa, usred zbrke na pozornici): Mi? Kako to mislite, oprostite, probu?

REDATELJ: Pa da, probu! Probu za njih! (Pokaže na Glumce.)

OTAC: Ali kad mi jesmo lica...

REDATELJ: Pa dobro, „lica“; ali ovdje, dragi gospodine, ne glume lica. Ovdje glume glumci. Lica su tamo u tekstu (pokaže na šaptaonicu) — kad tekst postoji!

OTAC: Točno! A s obzirom na to da ne postoji, vi gospodo imate sreću gledati ih živa pred sobom, dramska lica...

REDATELJ: No krasno! Sve biste sami htjeli? Glumiti, izaći pred publiku?

OTAC: Pa da, kao ono što jesmo.

REDATELJ: Ah, uvjeravam vas da biste bili krasan prizor!

PRVAK: A što bismo onda mi ostali radili ovdje?

REDATELJ: Niste valjda umislili da znate glumiti! Smiješni ste...

(Glumci se stvarno nasmiju.) Evo, vidite, smiju se!

(Padne mu napamet): Nego, da, kad smo već kod toga! Trebalo bi podijeliti uloge. O, pa to je lako... kao da su već podijeljene same po sebi.

(Drugoj glumici): Vi gospodo, Majka.

(Ocu): Moramo joj dati neko ime.

OTAC: Amalia, gospodine.

REDATELJ: Ali to je ime vaše gospođe. Nećemo je valjda zvati njezinim pravim imenom!

OTAC: A zašto ne, oprostite? Kad se tako zove... Ali, naravno, ako to mora biti gospođa... (Jedva primjetnim pokretom ruke pokaže Drugu Glumicu.)

Ja vidim nju (pokaže na Majku) kao Amaliju, gospodine. Učinite uostalom, kako želite...

(Sve je zbunjeniji):

Ne znam više što bih vam rekao... Počinju mi već... ne znam, zvučati lažno i moje vlastite riječi, jednostavno kao da zvuče drukčije.

REDATELJ: Ma ne brinite, ne brinite vi o tome! Pobrinut ćemo se mi već da pronađemo pravi ton! A što se imena tiče, ako vi želite da bude „Amalia“, bit će Amalia; ili ćemo pronaći neko drugo ime. Zasad ćemo ovako odrediti uloge:

(Mladom Glumcu): vi, „Sin“;

(Prvakinji): vi, gospođice, podrazumijeva se, „Pastorka“.

PASTORKA (zabavljeno): Kako, kako molim? Ja, ona tamo? (Prasne u smijeh.)

REDATELJ (srdito): Što vam je smiješno?

PRVAKINJA (ogorčeno): Nitko se nikada nije usudio ovako me ismijavati! Zahtijevam da me se poštuje, ili odlazim!

PASTORKA: Ma ne, oprostite, ne smijem se vama.

REDATELJ (Pastorki): Trebala bi vam biti čast što je vaša uloga dodijeljena...

PRVAKINJA (odmah, s prezirom): ... „onoj tamo“!

PASTORKA: Ali nisam to rekla zbog vas, vjerujte mi! Rekla sam to zbog sebe, jer se uopće ne vidim u vama, eto. Ne znam, niste... niste mi nimalo nalik!

OTAC: Tako je, o tome se radi, vidite, gospodine! Naš izraz...

REDATELJ: ... Ma kakav vaš izraz! Mislite da imate svoj vlastiti izraz? Ni govora!

OTAC: Kako! Nemamo vlastitog izraza?

REDATELJ: Ma ni govora! Vaš izraz ovdje postaje građom kojoj tijelo i obličje, glas i gestu daju glumci koji su se — samo da znate — pokazali doraslima u oblikovanju izražaja i daleko plemenitijoj građi, dok je ona vaše drame tako neznatna da, održi li se na sceni, bit će to, vjerujte mi, isključivo zaslugom mojih glumaca.

OTAC: Ne usudujem vam se proturječiti, gospodine. No vjerujte mi da je to strašna patnja za nas koji smo ovakvi kakvima nas vidite, s ovim tijelom, s ovim obličjem...

REDATELJ (prekine ga izgubivši strpljenje): ... Ali tome se doskoči šminkom, šminkom se sve sredi, dragi gospodine, što se izgleda tiče!

OTAC: Da, svakako; ali glas, pokret...

REDATELJ: ... Oh skratimo priču! Vama osobno ovdje nije mjesto! Tu postoji glumac koji vas predstavlja, i gotovo!

OTAC: Razumijem, gospodine. No sada možda pogađam i zašto nas naš autor, koji nas je vidio ovako žive pred sobom, nije htio scenski uobličiti. Ne želim uvrijediti vaše glumce, Bože sačuvaj! Ali mislim da, kada bih vidio kako me sada prikazuje... ne znam tko...

PRVAK (bahato ustajući i primičući mu se, praćen veselim i mladim Glumicama koje se smiju): Ja, ako vam je to po volji.

OTAC (ponizno i slatkorječivo): Najdublje sam počašćen, gospodine.

(Pokloni se.) Evo, mislim da, ma koliko se gospodin trudio, ulažući svu svoju dobru volju i svo svoje umijeće, prihvatiti me u sebi...

(Izgubi se.)

PRVAK: Dovršite, dovršite.

Smijeh Glumica.

OTAC: Pa, mislim, njegova izvedba, koliko god se on trudio postići sličnost šminkom... Mislim, s tim stasom...

(Svi se Glumci smiju.)

... teško da bi to mogao biti prikaz mene, kakav sam stvarno. Prije će to biti — zanemarimo sada stas — prije će to biti njegovo tumačenje toga kakav sam, kako me on doživ-

ljava — bude li me doživljavao — a ne kako ja u sebi doživljavam sebe samoga. A čini mi se da bi onaj, koji bude pozvan o nama suditi, trebao o tome svakako voditi računa.

REDATELJ: Sad vas još brine i sud kritike? A ja vas još uvijek slušam! Ma neka kritičari samo pričaju. Idemo radije misliti o tome kako da djelo postavimo na scenu, ako nam to uopće uspije!

(Odmaknuvši se i gledajući uokolo): Idemo, idemo! Je li scena postavljena?

(Glumcima i Licima): Maknite se, maknite se! Dajte da vidim.

(Side s pozornice.) Dovoljno smo vremena izgubili!

(Pastorci): Je li scena u redu, što vam se čini?

PASTORKA: Mah! Iskreno rečeno, ja se tu ne nalazim.

REDATELJ: Evo ti ga na, opet! Pa ne mislite valjda da ćemo vam ovdje napraviti potpuno istu stražnju prostoriju trgovine Madam Pace, preslikanu, baš u dlaku onakvu kakvu vi poznajete!

(Ocu): Rekli ste mi, mali salon na cvjetove?

OTAC: Tako je, gospodine. Bijele boje.

REDATELJ: Nije bijel, nego na pruge, nebitno! Što se namještaja tiče, čini mi se da smo tu negdje. Onaj stolić tamo, donesite ga amo, malo više sprijeda!

(Scenski radnici izvrše nalog. Rekviziteru): Vi nam za to vrijeme nabavite omotnicu, plavkastu ako je ikako moguće, i dajte je gospodinu. (Pokaže Oca.)

REKVIZITER: Omotnicu za pisma?

REDATELJ I OTAC: Za pisma, za pisma.

REKVIZITER: Odmah! (Izađe.)

REDATELJ: Idemo, idemo! U prvom se prizoru pojavljuje gospođica.

(Prvakinja stupi naprijed.) Ma ne vi, pričekajte! Mislio sam na gospođicu. (Pokaže na Pastorku.) Vi ćete sada gledati...

PASTORKA (odmah dometne): ... kako ga proživljavam!

PRVAKINJA (uvrijeđeno): Znat ću ga proživjeti i ja, ne sumnjajte, samo da se uhvatim posla!

REDATELJ (hvatajući se za glavu): Gospodo moja, dosta je bilo brbljanja! Dakle, u prvom prizoru nastupa gospođica s Madam Pace. Oh (zbuni se, gledajući oko sebe, i uspne se natrag na pozornicu), a ta Madam Pace?

OTAC: Nije s nama, gospodine.

REDATELJ: Pa kako ćemo onda?

OTAC: Ali živa je, živa i ona!

REDATELJ: U redu! Ali gdje je sad?

OTAC: Evo, dajte da dođem do riječi.

(Obraćajući se Glumicama): Kad bi gospođe bile tako ljubazne da mi na trenutak posude svoje šeširiće...

GLUMICE (Pomalo iznenađene, smijuljeći se, u zboru):

— Što?

— Šeširiće?

— Što je rekao?

— Zašto?

— Ah, vidi!

REDATELJ: Što smjerate sa šeširićima ovih gospođa?

Glumci se smiju.

OTAC: Oh, ništa, objesiti ih na trenutak na ove vješalice. A poneka bi trebala biti i tako ljubazna da skine i ogrtač.

GLUMCI (kao gore):

— I ogrtač?

— A onda?

— Mora da je lud!

PAR GLUMICA (kao gore):

— Ali zašto?

— Samo ogrtač?

OTAC: Da ih objesimo, samo na trenutak... Učinite mi tu uslugu. Hoćete li?

GLUMICE (skidajući šešire, pokoja također i ogrtač, smijući se i dalje, noseći ih do vješalica i vješajući ih tu i tamo):

— Pa zašto ne?

— Evo ga!

— Ali ovo je zbilja smiješno!

— Moramo ih izložiti?

OTAC: Da, upravo tako, gospođo: izložiti ih ovako!

REDATELJ: A možemo li znati što sad s time?

OTAC: Evo, gospodine: možda, ako joj bolje pripremimo scenu, privučena predmetima koje prodaje, tko zna, možda se i pojavi tu među nama...

(Pozivajući ih da gledaju u smjeru vrata u dnu scene): Gledajte! Gledajte!

Vrata na dnu će se otvoriti i načinivši par koraka, istupit će Madam Pace, očajno debela ženturača s pompoznom vunenom vlasuljom boje mrkve i žarkocrvenom ružom zataknutom sa strane, na španjolski način; napadno namazana, obučena u nezgrapno otmjenom stilu u upadljivo crvenu svilu, s lepezom od perja u jednoj ruci, druge ruke uzdignute da bi mogla pridržavati između dva prsta upaljenu cigaretu. Istoga trena, čim se pojavi, Glumci i Redatelj šmugnu s pozornice vrišteći prestrašeno: strmoglavit će se niza stepenice i pokušavati pobjeći prolazom između sjedala. Pastorka će, naprotiv, pritrčati Madam Pace, ponizno kao da prilazi gospodarici.

PASTORKA (pritrčavajući): Evo je! Evo je!

OTAC (ozareno): To je ona! Jesam li vam rekao? Tu je!

REDATELJ (svladavši prvotno iznenađenje, ljutito): Kakvi su sad to trikovi?

PRVAK (gotovo istovremeno): Gdje smo, što se događa?

MLADI GLUMAC (kao gore): Otkud je sad ona iskrsla?

MLADA GLUMICA (kao gore): Čuvali su je za kasnije!

PRVAKINJA (kao gore): To je poznati mađioničarski trik!

OTAC (obuzdavajući negodovanje): Ali oprostite molim vas! Zašto želite pokvariti, u ime nekakve vulgarne, činjenične istine, ovo čudo zbilje koja se rađa prizvana, privučena, uobličena scenom samom, i koja ima više prava nalaziti se ovdje nego vi, jer je mnogo istinitija od vas? Koja će od vaših glumica na sceni oživjeti Madam Pace? Pogledajte dakle: To je Madam Pace! Dopustit ćete mi da vam kažem da će glumica koja je bude oživjela biti bitno manje istinita i stvarna od ove ovdje — jer je to ona osobno! Pogledajte: moja kći ju je prepoznala i odmah joj je pristupila! Pogledajte, pogledajte samo taj prizor! Zdvojni, Redatelj i Glumci se uspnu natrag na pozornicu.

No prizor će između Pastorka i Madam Pace, još dok Glumci prigovaraju, a Otac im odgovara, započeti, i to ispod glasa, posve tiho, zapravo prirodno, onako kako ga nikada ne bi bilo moguće izvesti na sceni. Stoga Glumci, kad im Otac konačno privuče pozornost i kada okrenuvši se ugledaju Madam Pace koja rukom podiže Pastorkinu bradu, ne bi li joj pridigla glavu, i kad shvate kako se uopće ne razaznaje ono što govori, nakratko pomno osluhnu ne bi li ipak razabrali o čemu se radi; no ubrzo zatim razočarani odustanu.

REDATELJ: Onda?

PRVAK: Što govori?

PRVAKINJA: Ovako se ništa ne čuje!

MLADI GLUMAC: Glasnije! Glasnije!

PASTORKA (ostavljajući Madam Pace, koja se će se smiješiti jednim neusporedivim osmjehom i stupivši pred okupljene Glumce): „Glasnije“, o da! Glasnije! Kako da ne. Nisu to stvari koje se mogu izgovarati glasno! Ja sam ih mogla izreći glasno na njegovu sramotu (pokaže Oca), ali to je moja osveta! Za Madam je to nešto sasvim drugo, gospodo: zatvor je u pitanju!

REDATELJ: No krasno! Tako, dakle? Ali ovdje vas se mora čuti, draga moja! Ne čujemo čak ni mi koji smo na pozornici! Možete misliti kako će tek biti s publikom u kazalištu! Valja odigrati prizor. A uostalom, možete slobodno govoriti glasno, jer mi nećemo biti ovdje kao sada da vas čujemo: zamislite da ste same, u sobi, u stražnjoj prostoriji trgovine, nitko vas ne čuje.

Pastorka ljupko, vragolasto se smiješeći, više puta pokaže „ne“ prstom.

REDATELJ: Kako ne?

PASTORKA (šapćući, tajanstveno): Tu je netko tko nas može čuti, gospodine, ako ona (pokaže na Madam Pace) progovori glasno!

REDATELJ (silno zaprepašten): Neće valjda još netko iskrsnuti?

Glumci krenu kao da će ponovno pobjeći s pozornice.

OTAC: Ne, ne, gospodine. Aludira na mene. Ja bih trebao biti tamo, iza onih vrata, u očekivanju, a Madam to zna. Zapravo, dopustite mi! Idem kako bih odmah bio spreman. (Krene.)

REDATELJ (zaustavljajući ga): Ma ne, čekajte! Treba poštivati scenske zahtjeve! Prije nego što vi budete spremni...

PASTORKA (prekidajući ga): Da, da, odmah! Odmah! Ja umirem od želje da proživim, da vidim tu scenu! Ako se on odmah želi pripremiti, ja sam i više nego spremna!

REDATELJ (vičući): Ali prije toga se mora odigrati, i to sasvim jasno i razumljivo, prizor između vas i one tamo! (Pokaže Madam Pace.) Hoćete li konačno to shvatiti?

PASTORKA: Oh, Bože moj, gospodine. Rekla mi je ono što vi već znate: da je mama i ovoga puta loše obavila posao; da je tkanina uništena; i da ja moram imati malo strpljenja, ako želim da nas ona nastavi pomagati u našoj bijedi.

MADAM PACE (stupivši naprijed, kao da je tko zna kako važna osoba): Eh, si, senjor, porque yò ne selim aprofitarme... se ocoristim²...

REDATELJ (gotovo užasnut): Kako, kako molim? Kako to govori!

Svi Glumci prasnu u gromoglasan smijeh.

PASTORKA (također kroz smijeh): Da, gospodine, govori tako, malo španjolski malo naški, presmiješno!

MADAM PACE: Ah, ne me se cini buen crianza, ni bas dobro odgoj que ellos rugaju se de mí, si yò me sfuerzo, ja se sili de hablar como puedo, kako mose, hrvaski, senjor!³

REDATELJ: Ma ne! Ma đapače! Govorite tako! Samo vi govorite tako, gospođo! Uspjeh zajamčen! Štoviše, nema ničeg što bi moglo poslužiti bolje da se s malo humora razbije sirovost situacije. Govorite, govorite tako! Sve je u redu, izvrsno je!

PASTORKA: Izvrsno! Pa da! Kad čujete kako vam tim rječnikom predlažu neke stvari, uspjeh je zajamčen, jer vam se to čini gotovo kao šala, gospodine! Nasmijete se kad čujete da je tamo „un viejo senjor“ koji hoće „amuserse con migo“. Zar ne, Madam?⁴

MADAM PACE: Viejito, si! Malo staro, linda, ali boje para ti: que si no te mose sadovolji, te porta prudencia, on bude pasljivo!⁵

MAJKA (nasrne na nju, uz čuđenje i zaprepaštenje Glumaca koji se na nju uopće nisu obazirali, a koji sada na njezin krik priskoče i hoće je smijući se zadržati, jer je u međuvremenu uspjela strgnuti vlasulju Madam Pace i baciti je na pod): Vještice! Vještice jedna! Ubojice! Moju kćer!

PASTORKA (pohita ne bi li zadržala Majku): Ne, ne, mama, ne! Za miloga Boga!

OTAC (pritrčavši istodobno): Smiri se, smiri se! Sjedni!

MAJKA: Maknite mi je onda s očiju!

PASTORKA (Redatelju, koji je također pritrčao): Ne može, ne može mama biti ovdje!

OTAC (i on Redatelju): Ne mogu biti zajedno! Zbog toga, vidite, ona tamo, kad smo došli, nije bila s nama! Ako su obje ovdje, jasno vam je, silom prilika se sve anticipira.

REDATELJ: Nije važno! Nije važno! Zasad je to tek prva skica! Sve dobro dođe, kako bih i ovako, u zbrci, prikupio različite elemente.

(Obraćajući se Majci i vodeći je natrag da sjedne na svoje mjesto): Dajte, dajte, gospođo, smirite se, smirite se, sjednite!

U međuvremenu se Pastorka, vrativši se nasred pozornice, obrati Madam Pace.

PASTORKA: Hajde dakle, hajde, Madam.

² „Eh, da, gospodine, jer ja ne želim iskorištavati, ne želim se okoristiti...“

³ „Ah, nije to lijepo, da mi se rugate tako, kad se ja trudim govoriti hrvatski kako već mogu, gospodine!“

⁴ „Smiješno vam je kad čujete da je tamo jedan stariji gospodin koji se želi zabaviti sa mnom. Zar ne, Madam?“

⁵ „Stariji, da! Stariji, lijepa moja, ali to je bolje za tebe: jer ako te i ne može zadovoljiti, sigurno će biti pažljiv!“

MADAM PACE (uvrijeđena): Ah no, hfala lepa! Yo, si tua madre ovde, no selim vise nista, nada!⁶

PASTORKA: Ma dajte, pustite ga da uđe, tog „viejo senjor, porqué se amusi con migo“!⁷
(Okrećući se odlučno prema ostalima): Ukratko, treba izvesti ovu scenu! Hajde, idemo! (Obraćajući se Madam Pace): A vi otidite!

MADAM PACE: Ah, me voy, me voy, ide, seguro da ide⁸... (Bijesno izađe pokupivši vlasulju i oholo odmjerivši Glumce koji zaplješću smijuljeći se podrugljivo.)

PASTORKA (Ocu): A vi uđite! Ne morate obilaziti! Dođite ovamo! Pravite se da ste ušli! Evo: ja stojim ovdje pognute glave... Sramežljiva! Hajde! Da čujemo taj glas! Recite mi posve novim glasom, kao netko tko dolazi izvana: „Dobar dan, gospođice...“

REDATELJ (sišavši s pozornice): Ma vidi ti nje! Da pojasnimo, tko tu režira, vi ili ja?

(Ocu koji neodlučno i zbunjeno gleda): Učinite tako, da; idite tamo otraga, i bez da izlazite vratite se ovamo naprijed.

Otac učini kako mu je rečeno, gotovo izbezumljen. Strašno je blijed; no uživješi se već u zbilju svog stvorenog života, smiješi se približavajući se iz pozadine, kao da je potpuno nesvjestan drame koja, samo što se nije sručila na njega.

Glumci počnu pomno pratiti prizor koji počinje.

REDATELJ (tiho i na brzinu šaptaču u šaptaonici): A vi pazite sada, pazite i zapisujte!

Prizor.

OTAC (pristupajući, izmijenjenim glasom): Dobar dan, gospođice.

PASTORKA (pognute glave, sa suzdržanim gnušanjem): Dobar dan.

OTAC (zavirujući pod šešir koji joj gotovo skriva lice, i primjećujući da je vrlo mlada, gotovo usklikne u sebi, djelomice iz zadovoljstva, djelomice iz straha da ne bi upao u neprilike zbog opasne pustolovine): Ah... — No... mislim, nije ovo valjda prvi put, zar ne? da ste ovdje...

PASTORKA (kao gore): Ne, gospodine.

OTAC: Bili ste već ovdje?

(Budući da Pastorka potvrdno kimne glavom): Više od jedanput?

(Pričeka malo odgovor, pa ponovno zaviri pod šešir; nasmiješi se, pa zatim kaže): Pa onda, hajde... ne bi više smjelo biti tako... Dopuštate li da vam ja skinem taj šeširić?

PASTORKA (odmah, kako bi ga preduhitrila, no suzdržavajući gnušanje): Ne, gospodine, sama ću ga skinuti!

(Skine ga užurbano, u grču.)

Majka je nazočna prizoru, zajedno sa Sinom i dvoje dječice koju osjeća nekako više svojom, i koja se od nje nikad ne udaljavaju. Izdvojeni su, na suprotnoj strani od Glumaca, Majka je kao na iglama i prati riječi i ponašanje ono dvoje mijenjajući izraze: izmjenjuju se bol, ljutnja, zabrinutost, užas; čas sakrije lice, čas zajeca.

MAJKA: Oh, Bože! Bože moj!

⁶ „Ah, ne, hvala lijepa! Ja, ako je tvoja majka ovdje, ne želim više ništa, ništa!“

⁷ „Ma dajte, pustite ga da uđe, tog starijeg gospodina, da se zabavi sa mnom!“

⁸ „Ah, odlazim, odlazim, idem, nego što...“

OTAC (ostane, na njezin jecaj, jedan dug trenutak kao skamenjen; zatim nastavi istim tonom kao prije): Evo, dodajte mi, ja ću ga odložiti. (Uzme Pastorci šešir iz ruku.) No na tako ljupkoj, dragoj glavici poput vaše, htio bih vidjeti šeširić dostojniji vaše ljepote. Hoćete li mi pomoći da ga za vas izaberem među ovima koje ima Madam? Ne?

MLADA GLUMICA (prekidajući ga): Hej, da stvari budu jasne! Ono tamo su naši šeširi!

REDATELJ (odmah, strahovito ljut): Tišina, zaboga! Poštedite nas svoje duhovitosti! To je scena!

(Obraćajući se Pastorci): Nastavite, gospođice, molim vas!

PASTORKA (nastavljavajući): Ne, hvala, gospodine.

OTAC: No, dajte, nemojte me odbiti! Prihvatite, molim vas. Uvrijedit ću se... Ima i vrlo lijepih, pogledajte! A k tome, Madam će biti zadovoljna. Namjerno ih izlaže upravo ovdje!

PASTORKA: Ali ne, gospodine, gledajte, ionako ga ne bih mogla nositi.

OTAC: Mislite vjerojatno na to što bi vam rekli kod kuće, kad bi vas vidjeli s novim šeširićem? Ma dajte! Valjda znate kako treba? Što se kaže kod kuće?

PASTORKA (bijesno, izgubivši strpljenje): Ma ne zbog toga, gospodine! Ne bih ga mogla nositi, jer sam... ovakva kakvu me vidite, uostalom mogli ste to već i sami primijetiti! (Pokaže crninu.)

OTAC: U koroti, tako je! Istina: sad vidim. Molim vas da mi oprostite. Vjerujte mi, doista mi je strašno neugodno i žao.

PASTORKA (ohrabrujući se silom, smiono, kako bi u sebi svladala gađenje i prezir): Dosta, dosta, gospodine! Ja bih trebala zahvaliti vama, a ne da se vi sad osjećate neugodno ili žalosno. Ne obazirite se, molim vas, na ono što sam vam rekla. I ja sama, razumjet ćete... (Prisili se na osmijeh i dometne): ne želim razmišljati o ovoj crnini koju nosim.

REDATELJ (prekinuvši ih, obrati se Šaptaču i vrati se na pozornicu): Čekajte, čekajte! Nemojte zapisati, preskočite, preskočite zadnju rečenicu!

(Obraćajući se Ocu i Pastorci): Izvrsno! Izvrsno!

(Zatim samo Ocu): Vi ćete se ovdje nadovezati kako smo se dogovorili!

(Glumcima): Ovaj prizor sa šeširićem je prezgodan, zar ne?

PASTORKA: Da, ali ono najbolje tek sad dolazi! Zašto ne nastavimo?

REDATELJ: Strpite se trenutak!

(Ponovno se obraćajući Glumcima): Naravno, to treba odigrati pomalo ležerno...

PRVAK: ... Pomalo fakinski, tako je...

PRVAKINJA: Pa da, čas posla!

(Prvaku): Možemo odmah probati, ne?

PRVAK: Oh, što se mene tiče... Evo, idem se pripremiti za ulazak!

Izađe kako bi bio spreman ponovno ući kroz vrata na kulisama u dnu.

REDATELJ (Prvakinji): Dobro onda, gledajte dakle: završio je prizor između vas i one Madam Pace, prizor kojeg ću ja kasnije napisati. Vi ste... Čekajte, kamo ćete?

PRVAKINJA: Samo tren, da ponovno stavim šešir...

(Uzme svoj šešir s vješalice i stavi ga na glavu.)

REDATELJ: Aha, odlično! Dakle, vi ostanete ovdje pognute glave.

PASTORKA (to je zabavlja): Ali kako, kad nije u crnini!

PRVAKINJA: Bit ću u crnini, i to mnogo primjerenije od vas!

REDATELJ (Pastorci): Budite tiho, molim vas! Gledajte sada! I naučite nešto! (Plješćući rukama): Idemo! Idemo! Ulazak!

Ponovno silazi s pozornice kako bi stekao dojam o prizoru. Otvaraju se vrata u dnu pozornice, te kroz njih uđe Prvak, ležerno i pomalo fakinski glumeći galantnog starčića. Prizor je, u izvedbi Glumaca, već od samoga početka nešto posve drugo, a da pritom ipak uopće ne odiše parodijom, već izgleda kao uljepšana verzija originala. Naravno, Pastorka i Otac se uopće ne mogu prepoznati u Prvakinji i Prvaku, te slušajući tako svoje vlastite riječi, izražavaju na različite načine, čas kretnjama, čas smijehom, ili pak otvorenim negodovanjem, dojmove koje na njih ostavlja taj prizor, a to su iznenađenje, čuđenje, patnja itd., kao što će se ubrzo vidjeti. Iz šaptaonice jasno dopire Šaptačev glas.

PRVAK: „Dobar dan, gospođice...”

OTAC (odmah, ne mogavši se suzdržati): Ma ne!

Pastorka pak, vidjevši Prvaka kako ulazi na scenu, prasne u smijeh.

REDATELJ (bijesno): Tišina! A vi se već jednom prestanite smijati! Ovako se više ne može!

PASTORKA (dolazeći s proscenija): Ali oprostite, pa to je sasvim prirodno, gospodine! Gospođica (pokaže Prvakinju) stoji tamo nepomično, na svom mjestu; no ako već mora biti ja, ja vas mogu uvjeriti da kad bi mi netko na taj način i takvim tonom rekao „dobar dan“, pa ja bih prasnula u smijeh, upravo onako kako sam se nasmijala sada!

OTAC (i on se malo približi): Da, tako je... Držanje, ton...

REDATELJ: Ma kakvo držanje! Kakav ton! Odmaknite se u stranu i pustite me da gledam probu!

PRVAK (stupajući naprijed): Pa kad moram glumiti starca koji dolazi u kuću na lošem glasu...

REDATELJ: Ma da, nemojte ih slušati, za Boga miloga! Nastavite, nastavite, odlično vam ide! (Čekajući da Glumac nastavi): Dakle...

PRVAK: „Dobar dan, gospođice...”

PRVAKINJA: „Dobar dan...”

PRVAK (oponaša Očevu kretnju dok zaviruje pod šešir, no zatim sasvim jasno kao odvojene osjećaje izrazi prvo zadovoljstvo, a zatim strah): „Ah... — No... mislim, nije ovo valjda prvi put, nadam se...”

OTAC (ne može odoljeti, a da ga ne ispravi): Ne „nadam se“ — „zar ne?“, „zar ne?”

REDATELJ: Kaže „zar ne“ — upitnik.

PRVAK (pokazujući na Šaptača): Ja sam čuo „nadam se“!

REDATELJ: Ma da, svejedno je! „Zar ne“ ili „nadam se“... Nastavite, nastavite. — Ali, možda ipak s malo manje naboja... Evo, ja ću vam pokazati, gledajte...

(Uspne se na pozornicu i ponovi ulogu sve od ulaska) „Dobar dan, gospođice...”

PRVAKINJA: „Dobar dan.”

REDATELJ: „Ah... No... mislim...”

(Obraćajući se Prvaku kako bi mu svratio pozornost na to kako je pogledao Prvakinju pod šešir): Iznenađenje... Strah i zadovoljstvo...

(Zatim, nastavljajući, obraća se Prvakinji): „Nije ovo valjda prvi put, zar ne? da ste ovdje...“
(Ponovno se okrene Prvaku, uputivši mu pogled sporazumijevanja): Jasno?

(Prvakinji): A vi onda: „Ne, gospodine“.

(Ponovno Prvaku): Zapravo, kako bih to izrazio...? „Souplesse!“⁹

(Pa ponovno siđe s pozornice.)

PRVAKINJA: „Ne, gospodine...“

PRVAK: „Bili ste već ovdje? Više od jedanput?“

REDATELJ: Ma ne, čekajte! Pustite da ona (pokaže Prvakinju) prvo kimne glavom. „Bili ste već ovdje?“

Prvakinja lagano pridigne glavu i s teškom mukom, gotovo s gađenjem zatvori oči, da bi zatim, na Redateljevo „Dolje“, dvaput kimnula glavom.

PASTORKA (ne može odoljeti): Oh, Bože moj!

(Odmah će staviti ruku na usta kako bi zaustavila glasan smijeh.)

REDATELJ (okrećući se): Što je sad?

PASTORKA (odmah): Ništa, ništa!

REDATELJ (Prvaku): Na vama je red, na vama, nastavite!

PRVAK: „Više no jedanput? Pa onda, hajde... ne bi više smjelo biti tako... Dopuštate li da vam ja skinem taj šeširić?“

Prvak zadnje riječi izgovori takvim tonom i poprati takvom gestom, da se Pastorka, koja je ostala s rukama na ustima, uz svo nastojanje, ne uspijeva više suzdržati, te prasne u smijeh koji joj neodoljivo i gromoglasno pobjegne kroz prste.

PRVAKINJA (ljutito, vraćajući se na svoje mjesto): Ah, neću ja valjda ovdje izigravati budalu zbog one tamo!

PRVAK: Ni ja! Dosta!

REDATELJ (Pastorci, vičući): Prestanite! Prestanite!

PASTORKA: Da, oprostite mi... Oprostite mi...

REDATELJ: Vi ste neodgojeni! Eto što ste! Neotesana prostakuša!

OTAC (pokušava posredovati): Da, gospodine, istina je, istina je, ali oprostite joj...

REDATELJ (vraćajući se na pozornicu): Što da joj oprostim? To je sramota!

OTAC: Tako je, gospodine, ali vjerujte mi, vjerujte da ostavlja tako čudan dojam...

REDATELJ: ... Čudan? Kako čudan? Zašto čudan?

OTAC: Ja se divim, gospodine, divim vašim glumcima. Onom gospodinu tamo (pokaže na Prvaka), gospođici (pokaže na Prvakinju), ali, oni nesumnjivo... Eto, nisu mi...

REDATELJ: Pa naravno da nisu! Kako bi i bili „vi“, kad su glumci?

OTAC: Točno, glumci! Glumci, i oboje, istina, izvrsni u našim ulogama. No vjerujte, nama se to čini nečim sasvim drugim, nečim što bi htjelo biti isto, ali nije!

REDATELJ: Kako nije? Što je onda?

OTAC: Nešto, što... postaje njihovo; više nije naše.

⁹ Souplesse, franc. gipkost, savitljivost, fleksibilnost. U ovom kontekstu je najvjerojatnije značenje: „budite fleksibilni u izražavanju različitih osjećaja“(nap. prev.).

REDATELJ: Ali to je tako, eto, silom prilika! Rekao sam vam to već!

OTAC: Da, razumijem, razumijem...

REDATELJ: ... Pa dakle, dosta!

(Obraćajući se Glumcima): Znači da ćemo probe održavati kasnije, bez njih, kako i priliči. Oduvijek mi je bilo pravo prokletstvo probati pred autorima! Nikad zadovoljni!

(Obraćajući se Ocu i Pastorci): Idemo, nastaviti ćemo s vama, da vidimo može li se bez tog vašeg smijanja.

PASTORKA: Ah, neću se više smijati, neću se više smijati! Sada nastupa ono najbolje za mene; možete biti sigurni!

REDATELJ: Dakle, kad ona kaže: „Ne obazirite se, molim vas, na ono što sam vam rekla. I ja sama, razumjet ćete!“...

(Obraćajući se Ocu): vi se morate odmah nadovezati: „Razumijem, da, razumijem...“ i istog je trena upitati...

PASTORKA (prekidajući ga): ... Kako! Što?

REDATELJ: Razlog vaše korote!

PASTORKA: Ali ne, gospodine! Gledajte: kad sam mu rekla da više ne želim misliti na crninu koju nosim, znate što mi je odgovorio? „Ah, pa dobro! Skinimo je, skinimo je onda smjesta, tu vašu crninu!“

REDATELJ: Krasno! Sjajno! Pa da čitavo kazalište skoči na noge?

PASTORKA: Ali to je istina!

REDATELJ: Ma kakva istina, molim vas lijepo! U kazalištu smo! Istina da, ali u određenim granicama!

PASTORKA: A što bi vi onda htjeli napraviti, oprostite?

REDATELJ: Vidjet ćete, vidjet ćete! Prepustite to sad meni!

PASTORKA: Ne, gospodine! Da ne biste možda od moga gađenja, od svih razloga, koji su jedan okrutniji i podliji od drugog, i zbog kojih sam ja „ova“, „ovakva“, htjeli umijesiti nekakvu romantično-sentimentalnu kašicu, u kojoj me on pita za razloge korote, a ja mu oblivena suzama odgovaram da mi je pred dva mjeseca umro tata? Ne i ne, dragi gospodine! On mi mora reći ono što mi je rekao: „Skinimo je onda smjesta, tu vašu crninu!“. A ja sam, sa svom svojom korotom u srcu, korotom od jedva dva mjeseca, otišla tamo, vidite? Tamo, iza onog paravana, i ovim sam prstima koji drhte od srama, od gnušanja, ot-kopčala stezник, haljinu...

REDATELJ (prolazeći rukama kroz kosu): Zaboga! Što to govorite?

PASTORKA (mahnito vičući): Istinu! Istinu, gospodine!

REDATELJ: Ma da, ne kažem ja da to nije istina... I razumijem, razumijem vaš užas, gospođice; ali pokušajte i vi shvatiti da sve to na sceni nije moguće!

PASTORKA: Nije moguće? E pa onda hvala lijepo, ali ja ne pristajem!

REDATELJ: Ali ne, vidite...

PASTORKA: Ne pristajem! Ne pristajem! Ono što se može ili ne može na sceni, to ste si tamo vas dvojica zajedno iskombinirali, hvala! Razumijem ja to jako dobro! On želi odmah doći do prikaza (izvještačeno) svojih duhovnih patnji; ali ja želim prikazati svoju dramu! Svoju!

REDATELJ (iživcirano, žestoko se otrese): Oh, najzad, vašu! Nije tu samo vaša drama, oprostite! Tu je drama i svih ostalih! Njegova drama (pokaže na Oca), drama vaše majke! Ne može se dozvoliti da se jedan lik previše istakne i time zasjeni sve ostale, preuzimajući čitavu scenu! Svi bi trebali biti sadržani, svi bi trebali pronaći svoje mjesto u skladnoj slici i prikazati sve ono što se prikazati može! Znam ja dobro da svatko ima svoj unutrašnji život i da bi ga htio iznijeti na svjetlo dana. No upravo je to teško: iznijeti samo ono što je uistinu nužno, u odnosima s drugima, pa ipak i kroz to malo najnužnijeg dati naslutiti sve ostalo što ostaje skriveno u unutrašnjosti! Ah, bilo bi jako praktično, kad bi svaki lik ponaosob mogao jednim lijepim monologom ili... pa da, naravno... zašto ne, predavanjem, gledateljima servirati sve ono što kuha u njemu!

(Dobročudno i pomirljivo): Morali biste se obuzdati, gospodice. Vjerujte mi da vam to govorim za vaše dobro, jer, moglo bi to ostaviti i loš dojam, upozoravam vas, sav taj mahiniti i razorni bijes, to ogorčeno gnušanje, kad ste i vi sami, oprostite ćete, priznali da ste prije njega već bili s drugima, kod Madam Pace, i to ne jedanput!

PASTORKA (pognute glave, dubokim glasom, nakon stanke da bi se pribrala): Istina! No pokušajte shvatiti da su i svi ovi drugi za mene svejednako on.

REDATELJ (ne shvaćajući): Kako i drugi? Što želite time reći?

PASTORKA: Kad upadnemo u grijeh, gospodine, i za sve grijeha koji slijede odgovoran je onaj tko je bio uzrokom izvornog pada, zar ne? Za mene je to i bio i jest on, još i prije nego sam se rodila. Pogledajte ga; vidite sami nije li to istina!

REDATELJ: Odlično! I zar vam se malim čini teret grižnje savjesti koju nosi na duši? Ta pružite mu prigodu da ga prikaže!

PASTORKA: A kako, oprostite? Mislim, kako će prikazati svoju „plemenitu“ grižnju savjesti, svoje „moralne“ patnje, ako ga vi poštediti užasa činjenice da je jednog lijepog dana, nakon što ju je pozvao da skine svoju odjeću, da skine crninu poradi nedavne, još nepreboljene smrti, otkrio da je posrnula žena u njegovu naručju ona djevojčica, gospodine, ista ona djevojčica koju je čekao na izlazu iz škole?

(Posljednje riječi izgovara glasom koji podrhtava od ganuća.)

Čuvši taj ganuti glas, majka prvo, svladana nezadrživom provalom tuge, prigušeno zajeca nekoliko puta, a jecaji se naposljetku pretvore u neutješan plač. Svi su duboko ganuti.

Duga stanka.

PASTORKA (čim se Majka malo umiri, dometne muklo i odrješito): Ovdje smo sada među nama, još uvijek nepoznati publici. Vi ćete sutra prikazati o nama predstavu kakva vam se prohtije, izvest ćete je na svoj način. No želite li je doista vidjeti, tu dramu? Želite li je vidjeti kako izniče, kako se sve uistinu dogodilo?

REDATELJ: Pa da, ništa drugo i ne tražim, želim iz nje izvući već sada sve što se može!

PASTORKA: E pa dobro, izvedite onda moju majku.

MAJKA (prestane plakati i krikne): Ne, ne! Nemojte to dopustiti, gospodine! Nemojte to dopustiti!

REDATELJ: Ali samo da vidimo, gospodo!

MAJKA: Ali ja ne mogu! Ne mogu!

REDATELJ: Ali, oprostite, ionako se sve to već dogodilo! Ne razumijem!

MAJKA: Ne, događa se sada, događa se zauvijek! Mojoj patnji nema kraja, gospodine! Ja sam živa i prisutna, uvijek, u svakom trenutku svoje patnje, koja se obnavlja uvijek živa i

prisutna. A ono dvoje dječice tamo, jeste li ih vi čuli riječ prozboriti? Ne mogu više ni govoriti, gospodine! Još uvijek mi se čvrsto drže za skute, kako bi održavali živom i stalno prisutnom moju patnju: ali njih samih, za sebe, više nema, nema ih više! A ona (pokaže na Pastorku), gospodine, ona je utekla, pobjegla od mene i sada je izgubljena, izgubljena... Pa i to što je sada ovdje vidim, i to je opet i samo zato, uvijek iznova i zauvijek zato, da se stalno obnavlja moja patnja, uvijek živa i prisutna, patnja koju živim i koju sam propatila i zbog nje!

OTAC (svečano): Vječni trenutak, kao što sam vam već rekao, gospodine! Ona je ovdje (pokaže Pastorku) kako bi me zatekla, prikovala, držala vječno zavezanim za stup srama, u onom jednom jedinom prolaznom i sramotnom trenutku mog života. Ona ne može odustatu od toga, a vi me, gospodine, ne možete uistinu toga poštediti.

REDATELJ: Pa da, ne kažem ja da to ne treba prikazati, bit će to zapravo jezgra čitavog prvog čina, sve dok vas ona ne iznenadi (pokaže Majku).

OTAC: Tako je. Jer to je moja kazna, gospodine: sva ta naša strast, koja vrhunac mora doseći u njezinom završnom kriku! (I on pokaže na Majku.)

PASTORKA: Još mi uvijek odzvanja u ušima! Taj krik me doveo do ludila! Možete me prikazati kako god hoćete, gospodine: nije važno! Čak i odjevenu; ali neka mi barem ruke — samo ruke — budu gole, jer, gledajte, u ovom položaju (primakne se Ocu i nasloni glavu na njegove grudi), ovako pristonjene glave i s rukama ovijenim njemu oko vrata, gledala sam kako mi, ovdje na ruci, pulsira jedna žila; a onda sam, kao da je ta žila jedino što mi se gadi, zažmirila, ovako, ovako, i zaronila lice u njegova prsa!

(Okrećući se prema Majci): Viči, viči, mama!

(Zaroni lice u Očeve grudi, pa uzdignutih ramena kao da ne želi čuti krik, dodaje glasom punim prigušene patnje): Viči, kao što si tada viknula!

MAJKA (bacivši se na njih da ih razdvoji): Ne! Kćeri, kćeri moja!

(Nakon što ih je razdvojila): Životinjo, životinjo, to mi je kći! Zar ne vidiš da je to moja kći?

REDATELJ (na njezin krik, uzmakne sve do ruba pozornice, zaprepaštenje Glumaca): Izvrsno, da, izvrsno! A sad zastor, zastor!

OTAC (pritrči mu, u grču): Tako, da: jer je stvarno tako i bilo, gospodine!

REDATELJ (zadivljen i sad već sasvim uvjeren): Pa da, ovdje, svakako! Zastor! Zastor!

Na Redateljev opetovan uzvik Scenski tehničar spusti zastor ispred kojeg, na prosceniju, ostanu Redatelj i Otac.

REDATELJ (gledajući uvis, uzdignutih ruku): Ma vidi majmuna! Kažem zastor podrazumijevajući da čin mora ovako završiti, a oni mi stvarno spuste zastor!

(Ocu, podižući jedan kraj zastora kako bi se vratili na pozornicu): Da, da, izvrsno! Izvrsno! Uspjeh zajamčen! Treba ovako završiti. Osobno vam jamčim za ovaj prvi čin!

(Ponovno uđe na pozornicu s Ocem.)

Kad se ponovno podigne zastor, vidi se da su Scenski tehničari i Scenski radnici uklonili simulaciju kulisa iz prethodnog prizora i postavili na njihovo mjesto mali vrtni bazen.

S jedne strane pozornice sjede poredani jedan do drugoga Glumci, a s druge strane Lica. Redatelj stoji nasred pozornice, sa stisnutom šakom jedne ruke na usnama, u činu dubokog razmišljanja.

REDATELJ (prenuvši se nakon kratke stanke): Oh, dakle, na redu je drugi čin. Pustite, pustite to meni, kako smo se prije dogovorili, vidjet ćete, sve će biti u redu!

PASTORKA: Naš dolazak u njegovu kuću (pokaže na Oca) u inat onome tamo! (Pokaže na Sina.)

REDATELJ (gubeći strpljenje): U redu, ali prepustite to sad meni, rekao sam!

PASTORKA: Samo ako se jasno prikaže inat!

MAJKA (tresući glavom sa svoje strane): Za sve ono dobro koje je iz njega proizašlo...

PASTORKA (odjednom se okrenuvši prema njoj): Nije važno! Što gore po nas, to je veće njegovo grizodušje!

REDATELJ (gubeći strpljenje): Shvatio sam, shvatio sam! I vodit ćemo o tome računa, pogotovo na početku! Ne brinite!

MAJKA (preklinjući): Ali neka se jasno vidi, molim vas, gospodine, moje savjesti radi, da sam na sve moguće načine nastojala...

PASTORKA (prekinuvši je s prezirom, nadoveže): ... smiriti me, savjetovati me da mu se ne inatim! (Redatelju): Neka joj bude, udovoljite joj, jer je to istina! Ja silno uživam u svemu tome, jer se ionako jasno razabire: što ona više preklinje, što se više trudi učiti u njegovu srce, to se onaj tamo više drži po strani: „od-su-tan“! Kakav užitak!

REDATELJ: Hoćemo li napokon početi s tim drugim činom?

PASTORKA: Neću više ni pisnuti! Ali, pazite, odigrati ga čitavog u vrtu, kako biste vi htjeli, neće biti moguće!

REDATELJ: Zašto ne bi bilo moguće?

PASTORKA: Zato jer je on (ponovno pokaže Sina) čitavo vrijeme zatvoren u svojoj sobi, drži se po strani! A k tome, u kući se mora odigrati i dio u kojem se pojavljuje onaj siroti, izgubljeni dječak, kao što sam vam već rekla.

REDATELJ: Da, jasno! No s druge strane, shvatit ćete, ne možemo valjda izvjesiti natpise ili mijenjati scenu naočigled, i to tri ili četiri puta u jednom činu!

PRVAK: Nekoć se to radilo...

REDATELJ: Da, kad je publika bila valjda kao ona malena tamo! (Pokaže na Djevojčicu).

PRVAKINJA: A stvoriti iluziju je bilo mnogo lakše!

OTAC (naglo ustane i plane): Iluziju? Zaboga, ne spominjite iluziju! Izbacite iz rječnika tu riječ, iznimno okrutnu prema nama!

REDATELJ (zbunjeno): A zašto, oprostite?

OTAC: Pa da, okrutnu, okrutnu! Trebali biste razumjeti!

REDATELJ: A što bismo onda trebali reći? Iluzija koju stvaramo ovdje, pred gledateljima...

PRVAK: ... našom izvedbom...

REDATELJ: ... je iluzija stvarnosti!

OTAC: Razumijem, gospodine. No vi, možda, ne možete razumjeti nas. Oprostite! Jer, vidite, ovdje se za vas i za vaše glumce radi samo o — i to je u redu — samo o vašoj igri.

PRVAKINJA (ogorčeno ga prekidajući): Ma kakva igra! Nismo mi djeca! Ovdje se ozbiljno glumi.

OTAC: Ne kažem da nije tako. Zapravo sam i mislio na igru vaše umjetnosti, koja mora stvoriti — kako i gospodin kaže — savršenu iluziju stvarnosti.

REDATELJ: Upravo tako!

OTAC: A sad pokušajte zamisliti da mi kao mi (pokaže objedinjujućim pokretom na samoga sebe i na ostalih pet Lica) nemamo druge stvarnosti osim ove iluzije!

REDATELJ (zbunjeno gleda svoje Glumce koji su također smeteni i kao izgubljeni): Kako to mislite?

OTAC (promotrivši ih na trenutak, s blijedim osmijehom na usnama): Pa da, gospodo! Koju drugu? To što je za vas iluzija koju treba stvoriti, za nas je naprotiv jedina naša stvarnost. (Kratka stanka. Približit će se Redatelju za nekoliko koraka i dometnuti): No, uostalom, ne samo za nas, pazite! Razmislite dobro.

(Pogleda ga ravno u oči.)

Znate li mi reći tko ste vi?

Ostat će s kažiprstom uperenim u njega.

REDATELJ (uznemiren, nesigurno se smiješeći): Kako, tko sam ja? Ja sam ja!

OTAC: A kada bih vam rekao da to nije istina, jer ste vi ja?

REDATELJ: Odgovorio bih vam da ste ljudi!

Glumci se nasmiju.

OTAC: Smijete se s razlogom: jer ovdje se igramo; (Redatelju) pa mi vi stoga možete prigovoriti da je to samo igre radi tako da onaj gospodin tamo (pokaže Prvaka), koji je „onaj“, mora postati „ja“, koji sam pak ja, „ovaj“. Vidite li da sam vas uhvatio u klopku?

Glumci se ponovno nasmiju.

REDATELJ (iživciran): To smo malo prije rekli! Idemo sve iz početka?

OTAC: Ne, ne. Ustvari, nisam to htio reći. Štoviše, ja vas pozivam da istupite iz ove igre (gledajući Prvakinja, kao da je hoće preduhitriti) — umjetničke igre! umjetničke igre! — koju uobičajeno ovdje igrate sa svojim glumcima; pa vas ponovno pitam, posve ozbiljno vas pitam: tko ste vi?

REDATELJ (sav u čudu i ujedno srdit, obrati se Glumcima): Oh nevjerojatno, za ovo stvarno treba imati obraza! Netko tko se izdaje za dramsko lice mene pita tko sam ja!

OTAC (dostojanstveno, ne i oholo): Dramsko lice, gospodine, može uvijek upitati čovjeka tko je. Jer lik uistinu ima vlastiti život, obilježen vlastitim karakternim osobinama, zahvaljujući kojima je uvijek „netko“. Dok čovjek, naprotiv — ne kažem vi osobno, sada — nego tako, čovjek općenito, može ne biti „nitko“.

REDATELJ: Dakako! Ali vi to pitate mene, koji sam Ravnatelj! Redatelj! Razumijete li?

OTAC (gotovo prigušeno, sladunjavo ponizan): Samo sam htio znati, gospodine, da li vi stvarno, takav kakav ste sada, vidite sebe samoga... kao što primjerice vidite, s određenim vremenskim razmakom, sebe kakvi ste bili nekoć, sa svim vašim tadašnjim iluzijama; sa svim stvarima, u vama i oko vas, kakvima su vam se tada činile — a i bile su, za vas su stvarno bile takve! Pa dobro, gospodine: prisjećajući se iluzija koje više ne gajite; prisjećajući se svih onih stvari koje vam se više ne „čine“ onakvima kakve su nekoć za vas „bile“, ne osjećate li kako gubite, neću reći ove kazališne daske, nego tlo, tlo pod nogama, kad zaključite da su svejednako i „ovaj“ kakvim se sada osjećate, i cjelokupna va-

ša stvarnost takva kakva jest danas, predodređeni činiti vam se tek pukom iluzijom sutra?

REDATELJ (ne shvativši baš dobro, izgubljen u složenoj argumentaciji): I onda? Što time želite zaključiti?

OTAC: Oh, ništa, gospodine. Pokazati vam da, ako mi (ponovno pokaže na sebe i na ostala Lica) osim iluzije nemamo druge stvarnosti, ni vi ne biste smjeli imati toliko povjerenja u vašu stvarnost, ovu koju danas udišete i dodirujete u sebi, jer je i ona — poput one jučerašnje — predodređena razotkriti vam se kao puka iluzija — sutra.

REDATELJ (okrećući na šalu): Ah, izvrsno! Sad mi još samo recite da ste vi, s tim vašim djelom koji ste mi došli prikazati, istinitiji i stvarniji od mene!

OTAC (krajnje ozbiljno): O tome nema dvojbe, gospodine!

REDATELJ: Ah, da?

OTAC: Mislio sam da vam je to jasno od samoga početka.

REDATELJ: Stvarniji od mene?

OTAC: Pa kad se vaša stvarnost može promijeniti od danas do sutra...

REDATELJ: Pa zna se da se može promijeniti, naravno! Neprestance se mijenja, kao i bilo čija!

OTAC (uskliknuvši): Ali ne i naša, gospodine! Vidite? U tome je razlika! Naša se ne mijenja, ne može se promijeniti, niti biti drugačija, nikad, jer je već fiksirana „ovakva“ kakva jest — zauvijek (užasno je to, gospodine!), nepromjenljiva stvarnost od koje biste se trebali naježiti čim nam se približite!

REDATELJ (naglo se isprieči pred njim poradi ideje koja mu je iznenada sinula): Ja bih međutim htio znati kad ste vi vidjeli da je neki lik, izašavši iz svoje uloge, tu svoju ulogu počeo zagovarati ovako kako to vi činite, iznositi je pred druge, tumačiti je. Možete li mi to reći? Ja tako nešto nikada nisam vidio!

OTAC: Niste to nikada vidjeli, gospodine, jer autori obično kriju muke svoje kreacije. Kad su likovi živi, istinski živi pred očima svog autora, on samo prati riječi i pokrete koje mu oni sami predlažu; on njih mora htjeti takvima kakvima oni sebe same žele, i teško njemu ako ne učini tako! Kad se neki lik rodi, odmah stječe neovisnost, čak i o vlastitom autoru, tako da ga bilo tko može zamisliti u brojnim drugim situacijama u koje ga autor nije ni pomišljao staviti, a katkad može i poprimiti značenje koje mu autor ni u snu ne bi dao!

REDATELJ: Pa da, to znam!

OTAC: Pa dakle, zašto nam se onda toliko čudite? Pokušajte zamisliti samo kakva je to nesreća, ta objasnio sam vam već, za jedno dramsko lice, roditi se živo iz mašte autora koji mu potom želi zanijekati život, pa mi onda recite, zar to lice ostavljeno na takav način, živo, a bez života, nema pravo učiniti ono što mi sada činimo, ovdje pred vama, nakon što smo to dugo, vjerujte, jako dugo činili pred njim ne bismo li ga nagovorili, potaknuli, pojavljujući se pred njim, čas ja, čas ona (pokaže Pastorku), čas ona sirota majka...

PASTORKA (stupajući naprijed kao u snu): Istina je, i ja, i ja sam ga toliko puta, gospodine, mamila u iskušenje, u sjeti te njegove radne sobe, u suton, kad mu se, prepuštenom naslonjaču, nije htjelo okrenuti prekidač svjetiljke, pa bi puštao da sjena preplavi sobu i bruj o nama, koji smo dolazili da bi ga dovodili u iskušenje...

Kao da se još uvijek vidi u onoj radnoj sobi i kao da joj smeta nazočnost svih tih Glumaca.

Kad bi bar svi oni otišli! Kad bi nas ostavili same! Mama tamo, sa sinom — ja s onom djevojčicom — onaj dječak tamo vječno sam — a zatim ja s njim (ovlaš pokaže na Oca)... pa onda ja sama, ja sama... u toj sjeni...

(Odjednom skoči, kao da želi dohvatiti sebe živu i sjajnu u onom polumraku iz svoje vizije):

Ah, moj život! Kakve prizore, kakve smo mu prizore samo predlagali! Ja, ja sam ga mamila više od svih ostalih!

OTAC: Baš tako! Zbog tebe je možda i završilo tako, upravo zbog tih tvojih pretjeranih navaljivanja, zbog tvoje neumjerenosti!

PASTORKA: Ni slučajno! Pa on me sam takvom htio!

(Priđe Redatelju kao da bi mu nešto željela reći u povjerenju): Ja bih prije rekla, gospodine, da je uzrok tome bilo očajno stanje kazališta, prezir prema kazalištu kakvo publika obično vidi i želi...

REDATELJ: Idemo dalje, idemo dalje, Bože dragi, i prijedimo na stvar, na činjenice, moja gospodo!

PASTORKA: Ali čini mi se, oprostite, da s našim dolaskom u njegovu kuću (pokaže na Oca), činjenica imate i previše! Rekli ste da ne možete vješati natpise ni mijenjati scenu svakih pet minuta!

REDATELJ: Tako je! Upravo tako! Spojiti ih, skupiti ih sve u usklađenu i zgusnutu radnju, a ne kako si vi to zamišljate, vi koja želite prvo vidjeti brata koji se vraća iz škole i tumara sobama poput kakve sablasti, skrivajući se iza vrata, tu smišljajući svoj naum koji ga je — kako ste ono rekli?...

PASTORKA: ... Istiještio, gospodine, potpuno istiještio!

REDATELJ: Nikad čuo tu riječ! Pa dobro: „rastući samo u očima“, nije li tako?

PASTORKA: Tako je, gospodine! Eno ga tamo! (Pokaže na Dječaka pokraj Majke.)

REDATELJ: Ma bravo! A onda biste, istodobno, htjeli i onu djevojčicu, koja se, nesvjesna ičega, igra u vrtu. Jedno u kući, drugo u vrtu, je li to moguće?

PASTORKA: Ah, na suncu, gospodine, sretna! To je moja jedina nagrada, ta njezina radost, njezina zabava, u onom vrtu; izbavljena iz mizerije, iz bijede te grozne sobe u kojoj smo spavali svi četvero; a ja s njom — zamislite, ja! Gnušajući se svog okaljanog tijela, kraj nje koja me je privijala sebi jako jako svojim ljubljenim nevinim ručicama. U vrtu, čim bi me ugledala, dotrčala bi i primila me za ruku. Velike cvjetove nije ni vidjela; tragala je za „majima majima“ i htjela mi ih je pokazati, veseleći se, veseleći!

Dok to izgovara, razdirana sjećanjem, briznut će u dug i neutješan plač; pritom joj glava padne na ruke zaboravljene na stoliću. Svi su obuzeti ganućem.

REDATELJ (joj se gotovo očinski približi, pa joj kaže ne bi li je utješio): Namjestit ćemo vrt, namjestit ćemo vrt, ne brinite, i vidjet ćete da ćete biti zadovoljni! Tamo ćemo okupiti sve prizore! (Doživajući imenom jednog Scenskog radnika): Hej, spusti mi par stabala! Dva mala čempresa tu ispred bazena!

Vidi se kako se odozgo na pozornicu spuštaju dva mala čempresa. Scenski tehničar pritrči čavlima pričvrstiti njihova postolja.

REDATELJ (Pastorci): Ovo je najbolje što možemo za sada, tek toliko, da dobijemo dojam.

(Ponovno pozove imenom Scenskog radnika): Hej, sad mi daj malo neba!

SCENSKI RADNIK (odozgo): Čega?

REDATELJ: Malo neba! Malo pozadine, neka pada tu iza bazena!

Odozgo se na pozornicu spusti bijeli zastor.

REDATELJ: Ma ne bijele! Rekao sam neba! Ma nema veze, pusti: snaći ću se. (Doživajući): Hej, električar, gasi sve i daj mi malo ugođaja... ugođaja mjesečine... Plavo, plavo odozgo, i plavo na platnu, reflektorom... Tako! Dosta!

Stvorit će se, na zapovijed, tajanstvena, mjesečinom odišuća scena koja Glumce navodi da govore i da se kreću baš kao da je večer, u vrtu, pod mjesečevim zrakama.

REDATELJ (Pastorci): Evo, pogledajte! A dječak bi sad mogao, umjesto da luta sobama i skriva se iza vrata, lutati vrtom, krijući se iza stabala. No morate shvatiti da će biti teško pronaći djevojčicu koja će dobro odigrati prizor s vama, kad vam pokazuje cvjetiće.

(Obraćajući se Dječaku): Dođite, dođite radije vi naprijed! Dajte da nešto uglavimo!

(Budući da se Dječak ne miče...): ... Hajde, hajde!

(Zatim, povlačeći ga naprijed, i nastojeći mu držati uspravno glavu koja svaki put iznova pada): No, krasno, samo nam je još on trebao... Pa kako?... Bože moj, ipak bi trebao bar nešto reći...

(Približi mu se, položi mu ruku na rame i odvede ga iza stabala): Dođite, dođite amo: dajte da vidim! Sakrijte se ovdje iza... Tako... Pokušajte sad malo nagnuti glavu, viriti...

(Odmakne se kako bi vidio učinak: i tek što Dječak učini naloženo, na zaprepaštenje iznimno impresioniranih Glumaca): Ah, odlično... odlično...

(Obraćajući se Pastorci): Čujte, a kad bi mu djevojčica pritrčala, iznenadivši ga dok tako viri, i iščupala iz njega bar pokoju riječ?

PASTORKA (ustajući): Uzalud vam nada da će progovoriti, dok je onaj tamo!

(Pokaže na Sina): Morali biste najprije njega otpremiti.

SIN (odlučnim se korakom zaputi prema stubama): Ma ne mogu biti spremniji! Presretan sam! Bolje i ne tražim!

REDATELJ (odmah zadržavajući ga): Ne! Kamo ćete? Čekajte!

Majka ustaje, u strahu; pomisao da bi on doista mogao otići ispunjava je tjeskobom, pa nagonski podiže ruke da bi ga kao zadržala, no zapravo se ne miče sa svog mjesta.

SIN (dolazeći do ruba pozornice, Redatelju koji ga zadržava): Nemam ja ovdje nikakva posla, baš nikakva! Pustite me, molim vas! Pustite me da odem!

REDATELJ: Kako to mislite, nemate nikakva posla?

PASTORKA (pomirljivo, ironično): Ma pustite ga! Ionako neće otići!

OTAC: Mora izvesti stravičan prizor u vrtu sa svojom majkom!

SIN (odmah, odrješito i oholo): Ja neću izvesti ništa! A to vam govorim već od samog početka! (Redatelju): Pustite me da odem!

PASTORKA (pritrčavši, Redatelju): Dopustite, gospodine.

(Spusti mu ruke, kojima je zadržavao Sina.) Pustite ga!

(Zatim, obraćajući se Sinu, čim ga Redatelj pusti): Pa dobro, idi!

Sin se nagne prema stubama, ali, kao zadržan nekom tajnom silom, ne može sići. Zatim se, uz čuđenje i tjeskobno zaprepaštenje Glumaca, polagano počne kretati rubom pozornice u smjeru drugih stuba koje vode s pozornice, no kada stigne do njih i tamo ostane nagnut nad njima, ali ne može sići.

PASTORKA (koja ga je čitavo to vrijeme držeći se izazivački pratila pogledom, prasne u smijeh): Ne može, vidite? Ne može! Mora ostati ovdje, protiv svoje volje, vezan lancem, nerazrješivo. Pa ako sam ja, koja ću odlepršati, gospodine, kad se dogodi to što se dogoditi mora— upravo zbog mržnje koju prema njemu osjećam, upravo zato da ga više ne moram gledati — dakle, ako sam ja još uvijek ovdje i podnosim to što ga moram gledati i biti u njegovom društvu, mislite li da bi onda mogao otići on koji mora, stvarno mora ostati ovdje s ovim svojim krasnim ocom i s onom majkom tamo, koja osim njega više nema djece...

(Obraćajući se Majci): Hajde, hajde, mama! Dođi...

(Obraćajući se Redatelju i pokazujući mu Majku): Pogledajte, ustala je, ustala je ne bi li ga zadržala...

(Majci, privlačeći je gotovo kao čarobnim moćima): Dođi, dođi...

(Zatim Redatelju): Zamislite kako samo mora da joj je teško ovdje vašim glumcima prikazivati ono što osjeća; pa ipak, toliko mu se želi približiti da je — eno je, vidite? — da je voljna proživjeti svoj prizor!

Majka se doista približila, i tek što je Pastorka izgovorila posljednje riječi, raširi ruke u znak pristanka.

SIN (odmah): Ah, ali ja neću! Ja neću! Ako ne mogu otići, ostat ću ovdje, ali ponavljam vam: ja ovdje neću ništa prikazivati!

OTAC (Redatelju, uznemireno): Vi ga, gospodine, možete na to prisiliti!

SIN: Ne može mene nitko prisiliti!

OTAC: Ja ću te prisiliti!

PASTORKA: Čekajte! Čekajte! Prvo djevojčica uz bazen!

(Pohita po Djevojčicu, čučne ispred nje i obuhvati joj lišce dlanovima): Jadno moje sunašce, gledaš izgubljeno tim svojim prelijepim velikim okama: tko zna što misliš gdje se nalaziš! Na pozornici smo, dušo! Što je to pozornica? Hm, vidiš? To ti je mjesto gdje se ljudi igraju da su za ozbiljno. Tu se rade kazališna djela. I mi ćemo sada napraviti djelo. Za ozbiljno, znaš! I ti...

(Zagrilit će je i priviti je na grudi njišući se malo.)

Oh, sunašce, sunašce moje, kako je ružan ovaj komad kojem pripadaš! Kakav su užas tebi namijenili! Vrt, bazen... Eh, lažan, zna se! U tome i jest nevolja, dušo: sve je ovdje lažno! Ah, pa da, možda se tebi, djevojčici, lažni bazen sviđa više od pravog, da se u njemu možeš igrati, ha? Ali ne, za druge će to biti igra; ne i za tebe, nažalost, jer ti si stvarna, zlato, i stvarno se igraš kraj pravog bazena, lijepog, velikog, zelenog, s mnogo trske koja stvara sjenu i odraz u vodi, i s mnogo, mnogo patkica koje plivaju bazenom, lomeći tu sjenu. Ti želiš uloviti jednu od tih patkica...

(Krikne tako da svi protrnu od užasa): Ne, Rosetta moja, ne! Mama ne bdije nad tobom, zbog onog gada od svog sina! Stotinu mi se vragova mota glavom... A onaj tamo...

(Ostavi Djevojčicu i obrati se Dječaku uobičajenim tonom): Što radiš ovdje, vječno kao neki prosjak? I ti si isto odgovoran za utapanje ove malene: stalno se držeći tako... kao da, dovedši vas u kuću, nisam za svih vas itekako platila!

(Hvata ga za ruku, da bi ga natjerala da je izvuče iz džepa): Što imaš tamo? Što skrivaš? Van, van s tom rukom!

(Iščupa mu ruku iz džepa i, na užas svih prisutnih, otkriva da Dječak u njoj drži revolver. Promotri ga, čak naizgled pomalo zadovoljna; zatim se smrači i kaže): Ah! Gdje, kako si došao do nje-ga?

(Pa budući da Dječak, prestrašen, vječno razrogačenih i bezizražajnih očiju, ne odgovara): Glu-pane, da sam na tvom mjestu, umjesto sebe ubila bih jednog od one dvojice, ili možda obojicu: oca i sina!

Otjera ga natrag iza čempresa iza kojeg je provirivao; zatim podigne Djevojčicu i spusti je u ba-zen, polegnuvši je tako da ostane skrivena pogledima; na koncu, klone, zaronivši lice u ruke kojima se naslanja na rub bazena.

REDATELJ: Izvrsno. (Okrećući se Sinu): A istovremeno...

SIN (prezrivo): Ma što istovremeno! Nije istina, gospodine! Nije bilo nikakvog prizora iz-među mene i nje!

(Pokaže na Majku): Neka vam ona sama kaže kako je bilo.

Za to vrijeme su se Druga Glumica i Mladi Glumac izdvojili iz skupine Glumaca, te je ona stala pomno promatrati Majku koja joj stoji sučelice, dok on promatra Sina, kako bi kasnije mogli od-igrati njihove uloge.

MAJKA: Da, istina je, gospodine! Ja sam ušla u njegovu sobu.

SIN: U moju sobu, razumijete? Ne u vrt!

REDATELJ: Ali to nije važno! Treba okupiti radnju na jednom mjestu, rekao sam vam!

SIN (uočivši Mladog Glumca koji ga promatra): A vi, što hoćete?

MLADI GLUMAC: Ništa, promatram vas.

SIN (okrećući se na drugu stranu, prema Drugoj Glumici): Ah, a vi ste pak ovdje? Učite njezi-nu ulogu? (Pokaže na Majku.)

REDATELJ: Upravo tako! Upravo tako! I trebali biste biti zahvalni, čini mi se, na pozornos-ti koju vam posvećuju!

SIN: Ah, da? E pa hvala! Zar još niste shvatili da ovo djelo vi ne možete izvesti! Mi nismo u vama, a vaši nas glumci promatraju izvana. Mislite li da je moguće živjeti pred zrcalom koje se, k tome, ne zadovoljava time da nas zaledi slikom našeg vlastitog izraza, već nam ga vraća u obliku neke naše neprepoznatljive grimase?

OTAC: To je istina! To je istina! Shvatite to napokon!

REDATELJ (Mladom Glumcu i Drugoj Glumici): U redu, maknite se!

SIN: Uzalud! Ja ne pristajem.

REDATELJ: Tiho sada, pustite me da čujem vašu majku!

(Majci): Dakle? Ušli ste?

MAJKA: Da gospodine, u njegovu sobu, nisam više mogla izdržati. Htjela sam isprazniti srce od sve te silne tjeskobe koja me tišti. No čim je vidio da ulazim...

SIN: ... Ništa od scene! Otišao sam; otišao sam da izbjegnem scenu. Jer nisam nikada pra-vio scene, ja; shvaćate?

MAJKA: Istina je! Tako je. Tako je!

REDATELJ: Ali sad ipak treba napraviti tu scenu između vas i njega! Bez nje ne možemo!

MAJKA: Što se mene tiče, ja sam ovdje! Kad biste mi možda barem vi dali priliku da s njim nakratko porazgovaram, da mu kažem sve što mi je na srcu.

OTAC (primaknuvši se Sinu, vrlo nasilno): Ti ćeš to učiniti! Za svoju majku! Za svoju majku!

SIN (odlučniji no ikad): Ništa ja neću učiniti!

OTAC (ščepa ga za grudi, prodrma ga): Zaboga, poslušaj me! Poslušaj me! Zar je ne čuješ? Nemaš li poštovanja, ljubav sina prema majci?

SIN (i on njega pograbi): Ne! Ne! I prestani već jednom!

Sveopća užasnutost. Majka će, preplašena, pokušati posredovati između njih dvojice i razdvojiti ih.

MAJKA (kao gore): Za Boga miloga! Za Boga miloga!

OTAC (ne puštajući ga): Moraš poslušati! Moraš poslušati!

SIN (bore se i na koncu sruši oca na pod pokraj stepenica, na užas svih prisutnih): Kakvo te to ludilo obuzelo? Ne ustručava se iznijeti na vidjelo pred svih svoju sramotu, i našu! Ja na to ne pristajem! Ne pristajem! I tako zastupam volju onoga tko nas nije htio dovesti na scenu!

REDATELJ: Ali na kraju ste ipak došli!

SIN (upirući prstom na Oca): On, ne ja!

REDATELJ: A vi niste ovdje?

SIN: On je htio doći, pa nas je sve dovukao sa sobom, a onda se pobrinuo da se tamo s vama dogovori ne samo o onome što se stvarno dogodilo, nego, kao da to nije dovoljno, i o onome što se nije dogodilo!

REDATELJ: Ali recite mi, vi mi bar recite što se zapravo dogodilo! Recite meni! Izašli ste iz svoje sobe, bez riječi?

SIN (nakon kratkog oklijevanja): Bez riječi. Upravo zato da izbjegnem scenu!

REDATELJ (potičući ga): Dobro, a zatim? Što ste učinili?

SIN (Uz tjeskobnu pozornost prisutnih, napravi par koraka pozornicom): Ništa... Prolazeći vrtom... (Zašuti, mračan, zamišljen.)

REDATELJ (potičući ga sve više da govori, pod dojmom njegove suzdržljivosti): I onda? Prolazeći vrtom?

SIN (izbezumljeno, skrivajući lice rukom): Ali zašto me tjerate da vam kažem, gospodine? To je strašno!

Majka sva drhti, prigušeno jecajući i gledajući prema bazenu.

REDATELJ (tiho, primijetivši taj pogled, obrati se Sinu strepeći sve više): Djevojčica?

SIN (gledajući pred sebe, u gledalište): Tamo, u bazenu...

OTAC (na podu, pokazujući na Majku sa sažaljenjem): A ona ga je pratila, gospodine!

REDATELJ (Sinu, zabrinuto): A onda ste vi...?

SIN (polako, i dalje gledajući pred sebe): Pritrčao sam; pojurio sam da je izvučem iz vode... No onda sam se naglo zaustavio, jer sam tamo iza onih stabala ugledao nešto od čega mi se sledila krv u žilama: ugledao sam dječaka, dječaka koji je nepomično stajao i luđačkim pogledom gledao utopljenu sestricu u bazenu.

Pastorka, koja je ostala pogurena kraj bazena da sakrije Djevojčicu, odgovori kao jeka iz pozadine neutješnim jecajima.

Stanka.

SIN: Htio sam se približiti, a tada...

Iza stabala, tamo gdje je Dječak ostao sakriven, razlegne se pucanj iz revolvera.

MAJKA (s razdirućim krikom, pritrči zajedno sa Sinom i sa svim Glumcima usred opće strke):
Sine! Sine moj!

(A zatim, usred zbrke i nesuvisle vriske ostalih): Upomoć! Upomoć!

REDATELJ (kroz vrisku, pokušavajući si prokrciti put, dok Dječaka hvataju za ruke i noge, podižu sa zemlje i odnose iza bijelog zastora): Ranjen je? Stvarno je ranjen?

Svi, osim Redatelja i Oca, koji je ostao na podu pokraj stepenica, nestanu iza kulisa koje predstavljaju nebo i ostanu nakratko tamo uz tjeskoban šapat.

Zatim se, s jedne i s druge strane zastora, Glumci vrte na pozornicu.

PRVAKINJA (ulazeći zdesna, ožalošćena): Mrtav je! Jadan dječak! Mrtav! Oh, strašno!

PRVAK (ulazeći slijeva i smijući se): Ma kakvi mrtav! Privid! Fikcija! Nećete valjda povjerovati!

DRUGI GLUMCI ZDESNA: Fikcija? Stvarnost! Stvarnost! Mrtav je!

DRUGI GLUMCI SLIJEVA: Ne! Fikcija! Fikcija!

OTAC (ustajući i vičući među njima): Ma kakva fikcija! Stvarnost, stvarnost, gospodo! Stvarnost!

Očajan, i on nestaje iza zastora.

REDATELJ (ne može više izdržati): Fikcija! Stvarnost! Idite svi lijepo k vragu! Svjetlo! Svjetlo! Svjetlo!

Odjednom, čitava pozornica i čitava dvorana zablistaju obasjani vrlo snažnim svjetlom. Redatelj odahne kao da se riješio neke noćne more, i svi se međusobno gledaju u oči, zbunjeni i izgubljeni.

REDATELJ: Uh! Nikad mi se ovako nešto nije dogodilo! Zbog njih sam izgubio čitav jedan dan!

(Pogleda na sat.): Idite, idite! Što da radimo sada? Prekasno je da nastavimo s probom! Vidimo se večeras!

(Glumci odlaze pozdravljajući ga; i odmah potom): Hej, električaru, ugasi sve!

Nije još ni dovršio rečenicu, kad kazalište na trenutak ostane u najgušćem mraku.

REDATELJ: Hej, pa zaboga! Ostavi mi bar jedno svjetlo, da mogu vidjeti kud idem!

Odmah se, iza pozadinskog zastora, kao poradi krivog spoja, upali jedan zeleni reflektor koji na platnu ocrtava velike i jasno definirane sjene Lica, među kojima nema Dječaka i Djevojčice.

Redatelj će, ugledavši te sjene, u hipu zbrisati s pozornice, prestravljen.

Istovremeno se ugasi reflektor iza zastora i pozornicu će ponovno obasjavati isto ono mjesečinom prožeto noćno plavetnilo otprije. Polako, s desne strane platna stupit će naprijed najprije Sin, kojega prati Majkom s rukama ispruženim prema njemu; zatim će slijeva izaći Otac. Na sredini pozornice će se svi zajedno zaustaviti i ostati tamo poput nekakvih oblika iz mašte. Posljednja, slijeva, izaći će Pastorka i potrčati prema stubama; na trenutak će se zaustaviti na prvoj stepenici da bi pogledala ostalo troje, da bi se prasnuvši u kreštav smijeh odmah potom sjurila niz stepenice i otrčala prolazom između sjedala; tu će se ponovno zaustaviti i još jednom kreštavo nasmijati gledajući ono troje, koji su ostali tamo gore; na kraju će nestati iz dvorane, no iz predvorja će i dalje dopirati njezin smijeh.

Trenutak kasnije spustit će se

ZASTOR.